

Työnimi

Jos toimeen tartutaan.

Kanta-Hämeen maakuntaohjelma 2026–2029

Luonnos

Maakuntahallitus 15.9.2025

Sisällys

Tiivistelmä	3
1. Johdanto maakuntaohjelman ytimeen	4
Verkostot vahvuutena	5
Lähtötilanne – Miksi tarvitsemme muutosta?	6
Katse tulevaisuuteen: Kanta-Hämeen pitkän aikavälin suunnitelma	7
Brändityön ytimessä – Juuriltaan vahva, kestävään tulevaisuuteen suuntaava ja turvallinen Häme	8
2. Toimintaohjelma – Näin me sen teemme: tavoitteet ja toimenpiteet	9
Teema 1: Kestävä elinvoima ja investoinnit	9
Tavoite 1.1.: Kohti investointeja houkuttelevaa keskittymää	12
Tavoite 1.2.: Kohti uudistuvaa ja verkottunutta aluetta	13
Tavoite 1.3.: Uudistuva yritystoiminta ja osaaminen	14
Teema 2: Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt	16
Tavoite 2.1.: Kansainvälinen Kanta-Häme	18
Tavoite 2.2.: Hyvän elämän mahdollisuudet	19
Tavoite 2.3.: Vahva koulutuksen, työelämän ja hyvinvoinnin yhteys	21
Teema 3: Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto	22
Tavoite 3.1. Kaikki hyödyt irti sijainnista	25
Tavoite 3.2. Tulevaisuuskestävää asumista Kanta-Hämeessä	27
Tavoite 3.3. Kulttuuri ja matkailu vahvistavat pehmeää vetovoimaa	29
Tavoite 3.4. Ilmastokestävä Kanta-Häme	30
3. Älykkään erikoistumisen strategia	31
3.1. Älykkään erikoistumisen neljä painopistettä	32
3.1.1. Puolustusteollisuus ja kaksikäyttöteknologiat	32
3.1.2. Bio- ja kiertotalous	33
3.1.3. Vastuullinen ruoantuotanto ja elintarviketeollisuus	33
3.1.4. Teknologinen uudistuminen	34
3.2. Älykkään erikoistumisen kumppanuudet	34
3.3. Älykkään erikoistumisen seuranta	34
4 Maakuntaohjelman toteutumisen seuranta	35
Liitteet	37
Liite 1: SOVA- lain mukainen maakuntaohjelman vaikutusten arviointimenettely	37
Maakuntaohjelman toteuttamisen merkittävämät vaikutukset	38
Liite 2: Ympäristöselostus	40

LIITE 3 Älykkään sopeutumisen toimet.....	44
LIITE 4 Kestävän kasvun Häme 2022–2025-maakuntaohjelman arviointi.....	45
Liite 5 Maakuntaohjelman sanasto	46

Tiivistelmä

Maakuntaohjelma on alueiden kehittämisestä sekä Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta annetun lain mukainen määräaikaisten asiakirja.

Ohjelma laaditaan valtuustokausittain. Hämeen maakuntavaltuusto hyväksyy Kanta-Hämeen maakuntaohjelman 2026–2029 vuoden 2025 viimeisessä kokouksessaan.

Työ- ja elinkeinoministeriö TEM ohjeistaa maakuntien liittoja maakuntaohjelman laadinnassa. Osallistavana prosessina valmisteltavan ohjelman tulee sisältää alueen mahdollisuuksiin ja tarpeisiin, kulttuuriin ja muihin erityispiirteisiin perustuvat kehittämisen tavoitteet, sekä kuvauksen keskeisistä toimenpiteistä niiden saavuttamiseksi.

Maakuntaohjelman valmistelun yhteydessä maakuntien liittoja on pyydetty päivittämään älykkään erikoistumisen strategiansa EU:n ohjelmakautta 2021–2027 varten.

Maakuntaohjelma valmistellaan yhteistyössä kuntien, valtion viranomaisten ja alueiden kehittämiseen osallistuvien yhteisöjen ja järjestöjen, sekä muiden vastaavien tahojen kanssa. Ohjelma laaditaan siten, että varmistetaan sen vaikuttavuus elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskus) ja tarvittavin osin aluehallintovirastojen strategiaan ohjausasiakirjoihin nähden.

Valtioneuvoston syksyllä 2024 antama aluekehittämispäätös ”Uudistuvat ja hyvinvoivat alueet”, ja sen painopisteet on huomioitava maakuntaohjelmassa ja sen toteuttamisessa. Aluekehittämisen painopisteet ohjelmakaudelle 2024–2027 ovat:

1. Kestävä elinvoima ja investoinnit
2. Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt
3. Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto

Kanta-Hämeen maakuntaohjelman valitut painopisteet

Kanta-Hämeen maakuntaohjelma 2026–2029 perustuu kolmeen pääteemaan ja älykkään erikoistumisen strategiaan.

1. **Kestävä elinvoima ja investoinnit**
Talouskasvun ja työllisyyden perustana ovat uudet työpaikat, investoinnit ja osaavan työvoiman saatavuus. Tutkimus-, kehitys- ja innovaatio (TKI) -toimintaa, pk-yritysten kasvua ja kansainvälisiä kumppanuuksia vahvistetaan. Erityisiä painopisteitä ovat vastuullinen ja uudistuva teollisuus sekä puolustusteollisuus ja kaksoiskäyttöteknologiat.
2. **Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt**
Hyvinvointi ja osallisuus tukevat alueen elinvoimaa. Painopisteitä ovat kotoutumisen ja työperäisen maahanmuuton edistäminen, hyvinvointierojen kaventaminen, nuorten tukeminen sekä koulutuksen ja työn välisten siirtymien sujuvoittaminen.
3. **Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto**
Elinympäristön laatu, luonnonläheisyys ja kulttuuritarjonta ovat Kanta-Hämeen pehmeitä vetovoimatekijöitä. Kehittämisen kohteina ovat mm. asuminen, monipaikkaisuus, kestävä liikkuminen sekä kulttuurin ja matkailun rooli alueen houkuttelevuudessa.

Älykkään erikoistumisen strategia (ÄES) ohjaa osaamiseen, innovaatioihin ja investointeihin liittyvää kehittämistä. Sen neljä painopistettä ovat:

- Puolustusteollisuus ja kaksoiskäyttöteknologiat
- Bio- ja kiertotalous
- Vastuullinen ruoantuotanto ja elintarviketeollisuus
- Teknologinen uudistuminen

Maakuntaohjelman läpileikkaavina periaatteina ovat ilmastokestävyyden vahvistaminen, väestörakenteen muutokseen sopeutuminen ja strateginen yhteistyö kaikilla tasoilla, myös kansainvälisesti.

Näin luet maakuntaohjelmaa

Maakuntaohjelma kokoaa yhteen Kanta-Hämeen tärkeimmät kehittämisen painopisteet. Se ei ole vain asiakirja viranomaisille, vaan tarjoaa näkökulmia eri ryhmille siitä, miksi ohjelman teemat ovat merkityksellisiä ja mitä mahdollisuuksia ne avaavat.

Asukkaat, yhteisöt ja yrittäjät

Ohjelma kuvaa, miten Kanta-Hämeessä turvataan hyvä arki, palvelut ja viihtyisä elinympäristö. Se näyttää, millä tavoin hyvinvointi, osaaminen ja yhteisöllisyys rakentavat tulevaisuutta ja miten yritysten kasvu, investoinnit ja työpaikat kytkeytyvät tähän kokonaisuuteen.

Kunnat ja viranhaltijat

Maakuntaohjelma toimii työkaluna kuntien ja alueiden elinvoiman kehittämisessä. Se antaa suuntaa investointien houkutteluun, hyvinvoinnin vahvistamiseen, koulutuksen ja työelämän nivelvaiheiden tukemiseen sekä kestäväan ympäristön rakentamiseen.

Hankekehittäjät ja kumppanit

Ohjelma kokoaa ne teemat, joihin rahoittajat ja yhteistyöverkostot maakunnassa katsovat. Se tarjoaa pohjan hankkeille ja avauksille, jotka tukevat Kanta-Hämeen strategisia valintoja ja vahvistavat asemaa myös kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa.

1. Johdanto maakuntaohjelman ytimeen

Kanta-Hämeen maakuntaohjelma rakentuu yhteisestä tahtotilasta ja paikallisesti tunnistetuista erityispiirteistä. Alueemme kunnat ja kaupungit jakavat vahvan arvopohjan ja näkemyksen tulevaisuudesta, vaikka painotukset vaihtelevat alueellisten roolien ja lähtökohtien mukaan. Kehittämisen keskiössä ovat toimiva arki, ja ympäristö, jossa on hyvä asua, viihtyä, elää ja yrittää.

Maakunnan kehittämistä ohjaavat kuntiemme ja kaupunkiemme strategiset linjaukset, alueelliset yhteistyörakenteet sekä kumppanuudet, jotka yhdistävät Kanta-Hämeen osaksi kansallisia ja kansainvälisiä verkostoja. Kehittäminen ei tapahdu tyhjiössä, vaan se pohjautuu pitkäjänteiseen yhteistyöhön, kokemukseen ja vuorovaikutukseen eri toimijoiden välillä.

Kuntiemme ja kaupunkiemme strategiat rakentuvat vahvasti yhteisille arvoille ja tavoitteille. Ympäristö, elinvoima ja ihmisläheisyys toistuvat läpileikkaavina teemoina lähes kaikissa strategioissa. Eroja löytyy kuitenkin painotuksissa – erityisesti kaupungit ja maaseutumaiset kunnat nostavat esiin hieman erilaisia kehittämiskohteita.

Maaseutumaisissa kunnissamme korostuu kylien ja taajamien merkitys, peruspalvelujen saatavuus ja asiakaslähtöinen palveluajattelu. Maaseutumaisuus itsessään nähdään vahvuutena, ja sitä hyödynnetään identiteetin ja vetovoiman rakentamisessa.

Kaupunkimme puolestaan painottavat innovatiivisuutta, johtamisen ja toimintakulttuurin kehittämistä sekä rakennetun ympäristön laatua ja tiedon hyödyntämistä päätöksenteossa.

Kaikkia alueemme kuntia ja kaupunkeja yhdistää tavoite olla turvallinen, kestävä ja yhteisöllinen paikka asua ja elää.

Strategioissa näkyy vahvasti luonnon arvostus, kestävä kehitys ja kiertotalouden mahdollisuudet. Arvopohjassa korostuvat erityisesti yhteisöllisyys, turvallisuus, vastuullisuus, rohkeus ja avoimuus. Strategioissa esiintyy myös alueellisia erikoisteemoja, kuten historiallisen identiteetin hyödyntäminen, viestinnän ja markkinoinnin vahvistaminen, matkailun kehittäminen sekä kaupungin ja maaseudun välinen yhteys.

Elinvoimaa rakennetaan sujuvan arjen, hyvän asumisen, yritysmuotoisuuden ja saavutettavuuden ympärille. Ihmisläheisyyttä korostetaan nostamalla esiin hyvinvointi, koulutus, liikunta, kulttuuri sekä lasten, nuorten ja ikääntyneiden asema. Myös kuntiemme ja kaupunkiemme henkilöstön osaaminen ja hyvinvointi ovat tärkeässä roolissa.

Verkostot vahvuutena

Maakuntamme kehittämisessä verkostot ja strategisten kumppanuuksien kehittäminen korostuvat entisestään. Kantahämäläiset toimijat ovat aktiivisesti mukana eurooppalaisissa ja kansallisissa yhteistyöverkostoissa, jotka vahvistavat maakunnan osaamista, tukevat vaikuttamista ja lisäävät alueemme näkyvyyttä.

Euroopan unionin (EU) tasolla olemme maakuntana mukana muun muassa

- Euroopan alueiden tutkimus- ja innovaatioverkostossa (European Regions Research and Innovation Network ERRIN)
- RUN-Eurooppa-yliopiston korkeakoulukonsortiossa (RUN-EU, The Regional University Network – European University)
- Euroopan unionin ilmastonmuutoksen sopeutumismissioaloitteessa (Mission for Adaptation to Climate Change)
- EU:n innovaatiolaaksoverkostossa (EU Regional Innovation Valley)

Kansainvälistä ja EU-edunvalvontaa kehitetään ja ajetaan osana Etelä- ja Länsi-Suomen alueellista ELSA-yhteistyötä, ja Brysselissä toimiva Häme EU Office toimii maakunnan linkkinä eurooppalaisen päätöksenteon ytimeen.

Kansallisesti teemme tiivistä yhteistyötä Länsi-Suomen maakuntien kanssa muun muassa yhteisen lännen vision ja liikennestrategian pohjalta. Etelä-Suomen rakennerahastoyhteistyö sekä NUTS2-tason työ Hämeen innovaatiolaakson edistämiseksi luovat mahdollisuuksia resurssien yhteiskäyttöön ja koordinoituun vaikuttamiseen.

Myös kaupunkiverkostot, kuten kasvukaupunkien Hämeenlinna sekä seutukaupungeista Forssa ja Riihimäki tuovat maakunnalle valtakunnallista, ja myös kansainvälistä näkyvyyttä ja vahvistavat seutujen omaleimaista kehitystä.

Kumppanuuksien kautta kytkeydymme maakuntana laajempiin kehittämiskokonaisuuksiin, jaamme hyviä käytäntöjä ja vaikuttamme yhä vahvemmin omiin toimintaedellytyksiimme.

Lähtötilanne – Miksi tarvitsemme muutosta?

Kanta-Hämeessä yhdistyvät vahva teollinen perinne, luonnonläheisyys ja monipuoliset asumismahdollisuudet. Sijaintimme kasvukäytävän keskellä tarjoaa hyvät liikenne yhteydet ja mahdollisuuksia niin työssäkäyntiin kuin vapaa-ajan viettoon. Alueemme haasteet liittyvät väestörakenteen muutoksiin ja elinkeinorakenteen uusiutumiskykyyn sekä tuottavuuteen.

Maakunnallamme on oma erityisluonne, joka näkyy niin elinkeinorakenteessa, väestökehityksessä kuin asumisen ja ympäristön piirteissä. Seuraavat kymmenen kokonaisuutta kuvaavat Kanta-Hämeen erityispiirteitä.

Teollisuus on edelleen talouden kivijalka. Yli 40 prosenttia Kanta-Hämeen yritysten liikevaihdosta muodostuu teollisuudesta, mikä on huomattavasti enemmän kuin Suomessa keskimäärin. Hämeenlinnan seudun metalliteollisuus ja Forssan elintarvike- ja metallituotanto ovat alueellisesti merkittäviä toimialoja. Vaikka teollisuuden työpaikat ovat 2000-luvulla vähentyneet noin viidenneksen, sen rooli maakunnan arvonlisäyksessä ja työllisyydessä on edelleen ratkaiseva. Teollisuuden uudistuminen ja monipuolistuminen on kuitenkin tarpeen kilpailukyvyyn säilyttämiseksi.

Elinkeinorakenne on vakaa mutta uudistuu hitaasti. Elinkeinorakenne on monipuolinen mutta hidas uudistumaan. Julkinen sektori työllistää suurta osaa väestöstä, samoin teollisuus ja rakentaminen. Palvelualojen osuus on kasvussa, mutta uudet korkean tuottavuuden alat ovat jääneet marginaaliin. Tulevaisuuden kannalta keskeistä on, kuinka hyvin maakunta kykenee hyödyntämään kiertotaloutta, puolustusteollisuutta ja energiasiirtymää uusina kasvualoina.

TKI-panostukset ovat matalat ja keskittyvät julkiselle sektorille. Kanta-Hämeen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta (TKI) on valtakunnallisesti tarkasteltuna vähäistä. Vuonna 2022 TKI-menot olivat vain hieman yli prosentin maakunnan bruttokansantuotteesta. Yritysvetoisen kehitystoiminnan osuus on pieni, ja julkinen sektori kantaa päävastuun. Hämeen ammattikorkeakoulu HAMK ja Luonnonvarakeskus Luke ovat keskeisiä alueellisia toimijoita, mutta yliopistokeskuksen puuttuminen heikentää yhteyksiä kansallisiin ja kansainvälisiin tutkimusverkostoihin. Yritysyhteistyön ja soveltavan TKI-toiminnan vahvistaminen on keskeistä innovaatiopotentiaalin hyödyntämiseksi.

Koulutustaso jää valtakunnallisen keskiarvon alle. Vuonna 2022 korkeakoulutettujen osuus väestöstä oli noin 30 prosenttia. Tämä vaikuttaa suoraan alueen osaamiseen, tuottavuuteen ja houkuttelevuuteen, erityisesti nuorten näkökulmasta. Monet nuoret lähtevät opiskelemaan yliopistopaikkakunnille, ja palaaminen valmistumisen jälkeen on vähäistä. Tämän seurauksena maakunta menettää osaamispääomaa muihin alueisiin nähden.

Pitkittynyt työttömyys kytkeytyy alueelliseen eriytymiseen. Työmarkkinoiden haasteet eivät jakaudu tasaisesti maakunnan sisällä. Vaikka kokonaisuudessaan työttömyysaste on ollut Kanta-Hämeessä maltillinen, pitkäaikaistyöttömyys on jäänyt sitkeäksi erityisesti osassa kaupunkiseutuja ja joillain reuna-alueilla. Sen sijaan monissa

maaseutumaisissa kunnissa työllisyystilanne on säilynyt vahvana. Pitkittynyt työttömyys kohdistuu erityisesti ikääntyneisiin, matalammin koulutettuihin ja toistuvasti työttöminä olleisiin. Työmarkkinoiden tasapainottaminen vaatii paikallisesti kohdennettuja toimia, jotka yhdistävät osaamisen kehittämisen, saavutettavuuden ja työnantajayhteistyön vahvistamisen.

Väestön monimuotoisuus kasvaa maahanmuuton myötä. Väestönkehitys on maltillisesti laskevaa, samalla kun maakunnan monimuotoisuus kasvaa. Vieraskielisten osuus on kasvanut noin 7 prosenttiin. Tämä tarjoaa mahdollisuuksia työvoiman saatavuuden turvaamiseen, mutta myös aiheuttaa haasteita kotouttamisessa ja suomen kielen oppimisessa. Kotouttamisen resurssit ovat erityisen rajalliset pienissä kunnissa.

Asuminen on väljää ja yhden hengen taloudet yleistyvät. Asuminen on Kanta-Hämeessä väljää ja yksinasuvien määrä kasvaa. Asuinpinta-ala per henkilö on noussut jokaisessa maakunnan kunnassa ja ylittää maan keskiarvon. Samalla yhden hengen talouksien osuus on kasvanut, mikä heijastaa laajempia väestörakenteen muutoksia. Vapaa-ajan asuminen, erityisesti Tammelassa ja Lopella, tukee paikallista palvelukysyntää ja luo kysyntää hajautuneemmalle asutukselle.

Kanta-Häme kuuluu Suomen vähäpäästöisimpiin maakuntiin. Kanta-Häme on vähäpäästöinen maakunta. Päästöt asukasta kohden ovat selvästi alle valtakunnallisen keskiarvon. Alueella ei ole merkittävää energiantuotantoa, ja metsät toimivat hiilinieluinä. Forssan seutu on profiloitunut erityisesti kiertotalouden edelläkävijänä, ja bio- ja kiertotalouden osuus alueen työpaikoista on kansallisesti korkea. Tieliikenne on suurin yksittäinen päästölähde.

Sijainti kasvukäytävän keskellä on mahdollisuus ja haaste. Kanta-Hämeen maantieteellinen asema on vahva mutta haastava. Maakunta sijaitsee kasvukäytävän keskellä, pääradan ja valtatie 3 varrella, vain tunnin päässä pääkaupunkiseudulta ja Tampereelta. Tästä huolimatta investoinnit, työpaikat ja väestönkasvu painottuvat useimmiten kasvukäytävän muihin osiin. Haasteena on muuttaa logistinen sijainti aidoksi vetovoimatekijäksi niin asumisen, yrittämisen kuin oppimisen näkökulmasta.

Työpaikkaomavaraisuus on Suomen matalin. Maakunnan työpaikkaomavaraisuus on Suomen matalin, noin 90 prosenttia. Pendelöinti Uudellemaalle ja Pirkanmaalle on yleistä, ja Kanta-Häme on tilastollisesti yksi Suomen liikkuvimmista maakunnista. Tämä kertoo sekä hyvästä saavutettavuudesta, että toisaalta maakunnan sisäisten työpaikkamahdollisuuksien rajallisuudesta. Liikkuminen perustuu pitkälti henkilöautoihin, mutta radanvarsikunnissa junayhteydet tukevat päivittäistä pendelöintiä.

Katse tulevaisuuteen: Kanta-Hämeen pitkän aikavälin suunnitelma

Kanta-Hämeen pitkän aikavälin kehittämislinjaukset rakentuvat elinvoiman, väestökehityksen ja vetovoiman strategisille painotuksille. Kokonaisuus täydentyy kuvauksella maakuntamme identiteetistä ja brändistä, sekä kolmella vaihtoehtoisella skenaariolla, jotka avaavat mahdollisia kehityspolkuja vuoteen 2060 asti.

Häme ei kasva vanhoilla keinoilla. Jos teemme kuten ennen, jäämme muiden varjoon.

Tulevaisuus ratkaistaan sillä, pystymmekö synnyttämään työtä, pitämään työikäiset alueella ja rakentamaan ympäristön, joka on ihmisille merkityksellinen. Elinvoima ei ole

vain sana, vaan se on konkreettinen asia, joka mitataan työpaikoissa, investoinneissa ja siinä haluavatko ihmiset muuttaa tänne vai täältä pois.

Kasvua ei synny ilman uusia työpaikkoja ja yrittäjyyttä, elinvoima ei säily ilman työikäistä väestöä, eikä vetovoima kanna ilman omia kovia ja pehmeitä vetovoimatekijöitä.

Maakuntamme tulevaisuus rakentuu kolmelle pilarille. Kestävä kasvu ja osaajien houkuttelu muodostavat perustan, jolle elinvoima, hyvinvointi ja kasvu rakentuvat. Nämä ovat kasvun edellytyksiä kaikkialla. Pehmeä vetovoima on puolestaan se, missä Kanta-Hämeellä on mahdollisuus erottua.

Kestävä kasvu ja työmarkkinat. Työpaikkojen synty, investointien lisääntyminen ja tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan (TKI) kytkeytyminen elinkeinoelämään ovat ratkaisevia tekijöitä Hämeen elinvoiman kannalta. Ilman yritysten liiketoiminnan uudistumista meille ei synny kestävää kasvua.

Työikäinen väestö ja osaaminen. Maakuntamme uudistumiskyky riippuu siitä, kuinka hyvin onnistumme houkuttelemaan, sitouttamaan ja pitämään työikäistä väestöä. Paluumuuttajat, maahanmuuttajat ja osaajien saaminen ovat kasvun keskeisiä ajureita.

Pehmeä vetovoima. Luonto, kulttuuri ja arjen laatu ovat Kanta-Hämeen vahvuuksia, mutta eivät itsestäänselvyyksiä. Ne ovat kilpailutekijöitämme, jotka vaikuttavat asuinpaikan valintaan, hyvinvointiin ja alueemme vetovoimaan – myös elinkeinoelämän näkökulmasta.

Brändityön ytimessä – Juuriltaan vahva, kestävään tulevaisuuteen suuntaava ja turvallinen Häme

Brändityö on pitkäjänteistä työtä, joka rakentaa maakuntamme identiteettiä, vetovoimaa ja tunnettua niin asukkaiden, yritysten kuin vierailijoidenkin silmissä. Vahva ja johdonmukainen brändi kokoaa alueemme toimijat yhteisen tarinan äärelle ja tukee elinvoiman, yhteistyön ja kotiseuturakkauden kasvua.

Meillä on Kanta-Hämeessä juureva ja monikerroksinen historia, joka on kietonut kulttuurin, maiseman ja yhteisöllisyyden toisiinsa jo vuosituhansien ajan. Tämän perinnön päälle rakentuu moderni, houkutteleva ja kestävyyttä arvostava maakunta, jossa elämä on vaivatonta, arvokasta, turvallista ja onnellista.

Häme on yhä vahvemmin onnellisten ihmisten sydänmaa. Paikka, jonne on helppo tulla ja johon on helppo juurtua. Luonto, historian havina ja nykyaika kulkevat täällä rinnakkain – kaupungin sykkeestä on lyhyt matka järvien rannoille tai lukuisille metsäpoluille. Elinvoimaiset kyläyhteisömme voivat sijaita aivan kansainvälisten yritysten naapurissa.

Hämäläisyys kiteytyy juurevuuteen, elämänlaatuun ja kestäviin valintoihin. Se tarkoittaa aitoutta ja turvallisuutta, joka ei tarvitse suuria sanoja, koska se näkyy arjessa. Aito hämäläisyys puhuttelee asukkaita, yrityksiä ja matkailijoita.

Maakuntamme lumovoima ei ole vain henkeäsalpaavissa maisemissa, vaan siinä miten me hämäläiset täällä elämme; viisaasti, yhteisöllisesti ja sopusoinnussa ympäristön kanssa. Hämeessä voi tuntea elävänsä arkea, jossa turvallisuus, sujuvuus ja hyvä elämä kulkevat käsi kädessä.

Emme läheskään aina kilpaile nopeudelle tai suurilla spektaakkeleilla, mutta aina vahvalla vetovoimalla, joka syntyy kokonaisvaltaisesta hyvästä elämästä.

Vetovoimaisuutemme rakentuu myös yrittäjyydestä ja monipuolisesta elinkeinorakenteesta. Meillä panostetaan siihen, että yrityksillämme on hyvät edellytykset kasvaa, kehittää, uudistua ja työllistää osaajia. Alueellamme toimii niin menestyviä perheyriytyksiä, vientivetoisia kasvuyrityksiä, kuin rohkeita pienempiäkin yrityksiä ja startupeja – ja meiltä löytyy vahva tahtotila tukea näitä kaikkia.

Me hämäläiset olemme valmiita tekemään yhteistyötä uusien investointien mahdollistamiseksi. Maakuntamme tarjoaa strategisen sijainnin keskellä Suomen kasvukäytävää, osaavaa työvoimaa ja ketterän toimintaympäristön, jossa kumppanit löytyvät läheltä.

Menestyksemme syntyy yhdessä tekemällä, ja sillä, että täällä on tilaa kasvaa, kehittyä ja investoida kestävästi tulevaisuuteen – ja sillä, että osaamme kertoa tästä myös muille.

2. Toimintaohjelma – Näin me sen teemme: tavoitteet ja toimenpiteet

Kestävä elinvoima, hyvinvoivat yhteisöt ja vetovoimainen elinympäristö muodostavat maakuntaohjelmakauden 2026–2029 kehittämisen ytimen. Elinvoima ja investoinnit edellyttävät uudistuvaa elinkeinoelämää, osaavan työvoiman saatavuutta ja kykyä kasvuun. Väestön ja yhteisöjen hyvinvointi rakentuu sujuvasta arjesta, osallisuudesta ja palveluista, jotka tavoittavat koko maakuntamme. Elinympäristömme vetovoima kytkeytyy asumisen laatuun, sijaintiin ja pehmeisiin vetovoimatekijöihin.

Taustalla vaikuttavat kehityskulut muovaavat maakuntamme tulevaisuutta laaja-alaisesti. Väestö ikääntyy ja luonnollinen väestönkasvu on negatiivinen, mikä lisää riippuvuutta maahanmuutosta.

Osaamistarpeet muuttuvat nopeasti, mutta koulutustaso ei enää nouse entiseen tapaan. Tuottavuuden kasvu on hidasta ja kilpailu investoinneista, osaajista ja asukkaista kiristyy. Näihin haasteisiin vastaaminen edellyttää uusia ratkaisuja työelämässä, koulutuksessa ja alueiden kehittämisessä.

Olemme yhteistyössä maakunnan toimijoiden kesken koonneet kehittämisen ytimessä oleviin kolmeen teemaan tavoitteita ja toimenpiteitä, joilla pääsemme kohti haluttua tulevaisuutta.

Teema 1: Kestävä elinvoima ja investoinnit

Teeman lukuohje:

Asukkaat ja yrittäjät – Miksi tämä koskee sinua?

Kestävä elinvoima tarkoittaa työpaikkoja, palveluja ja investointeja, jotka pitävät alueen elinvoimaisena myös tulevaisuudessa. Luku kertoo, miten turvataan työmahdollisuuksia ja luodaan kasvua niin, että arki pysyy sujuvana – olipa kyse liikenneyhteyksistä, yritysten toimintaedellytyksistä tai uudenaikaisista työpaikoista.

Viranhaltijat ja kunnat – Miksi tämä on tärkeä kunnalle?

Kuntien talous ja palvelut nojaavat siihen, että alueella on työtä, yritystoimintaa ja verotuloja. Tämä luku antaa suunnan sille, miten kunnat voivat vahvistaa elinvoimaa: yhteistyötä investointien houkuttelussa, oman teollisuuspolitiikan rakentamista sekä työvoiman ja osaamisen turvaamista. Luku toimii työkaluna kunnan elinvoimapolitiikan ja työllisyysalueyhteistyön kehittämisessä.

Hankekehittäjät ja hankehakijat – Mitä mahdollisuuksia tämä avaa sinulle?

Kestävä elinvoima -osio sisältää ne painopisteet, joihin rahoittajat ja kumppanit maakunnassa katsovat. Innovatiivinen teollisuuden uudistaminen, TKI-ekosysteemit ja EU-rahoituksen hyödyntäminen nousevat keskiöön. Jos haet hankkeelle kumppaneita tai rahoitusta, tämä luku kertoo, mitkä aiheet ovat maakunnassa strategisesti tärkeitä ja mistä löytyy tukea yhteisiin avauksiin.

Kasvu vaatii uusia ratkaisuja. Maakuntamme kehityksen ytimessä ovat talouskasvu, työpaikat ja työikäisen väestön määrän kasvu. Näiden toteutuminen edellyttää uusien yritysten ja työpaikkojen syntyä, yritysten uudistumiskykyä sekä osaavan työvoiman saatavuutta kotimaasta ja kansainvälisiltäkin työmarkkinoilta.

Maakuntamme tämänhetkinen tilanne ei kuitenkaan riittävästi tue näitä tavoitteita, sillä investoinnit, tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiopanostukset (TKI) sekä tuottavuus ovat valtakunnallista keskiarvoa alhaisemmalla tasolla. Tämä heijastaa rakenteellisia kehityshaasteita, jotka liittyvät sekä osaajien riittävyyteen että kykyyn hyödyntää rahoitusmahdollisuuksia ja verkostoja.

Alueiden välinen kilpailu niin investoinneista, osaajista kuin rahoituksesta kiristyy koko ajan. Kanta-Hämeen ei ole mahdollista kuroa eroa muihin maakuntiin kopioimalla olemassa olevia ratkaisuja. Sen sijaan meidän on tunnistettava ja hyödynnettävä omat vahvuutemme, tehtävä strategisia valintoja ja panostettava pitkäjänteiseen yhteistyöhön.

Kanta-Häme on voimakkaasti mukana rakentamassa kansallista ja eurooppalaista kokonaisturvallisuuden ja huoltovarmuuden verkostoa. Puolustusteollisuus, turvallisuus- ja kaksoiskäyttöteknologiat sekä kriisinkestävyyttä tukevat ratkaisut muodostavat kasvavan osan maakuntamme elinkeinorakenteesta ja TKI-toiminnasta.

Teollisen pohjan lavennusta kaksoiskäyttöteknologioihin edistetään suurempien toimijoiden lisäksi pienissä ja keskisuurissa yrityksissä, ja aloittavia yrityksiä ohjataan yrityshautomotoimintaan, kuten Defence Innovation Network Finland (DEFINE) -verkostoon. Erillisenä vahvuutena kehittyy Riihimäen robotiikan opetus, joka luo pohjaa laajemmalle teknologialähtöiselle innovaatiotoiminnalle.

Strategiset yhteydet

Maakuntamme elinvoiman ja investointien vahvistaminen vaatii laaja-alaista yhteistyötä alueellisten, kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa. Keskeisiä kumppaneita ovat muun muassa kuntiemme elinkeinoyhtiöt, Hämeen ammattikorkeakoulu HAMK, uudet elinvoimakeskukset, työllisyysalueet, työ- ja elinkeinoministeriö TEMin investointinyrkki, Business Finland, Invest in Finland, EU-ohjelmat ja -verkot sekä yritykset ja startup-yhteisöt.

Maakunnassamme toimivat myös merkittävät erityisosaamisen keskittymät Ypäjän Hevosopisto, Helsingin yliopiston Lammin biologinen asema, Luonnonvarakeskus (Luke), ja Geologian tutkimuskeskuksen (GTK) sydänkaira-arkisto, jotka vahvistavat alueen osaamis pohjaa erityisesti maatalouden, biotalouden ja luonnonvara-alan kehittämisessä. Lisäksi Riihimäellä toimii Puolustusvoimien tutkimuslaitos.

Yhteyksiä myös maakuntamme ulkopuolelle tulee edelleen vahvistaa konsortioikumppaneiden hakemisessa. Maakuntamme pk-yrityksiä ja TKI-toimijoita autetaan systemaattisesti pääsemään kiinni kilpailutuihin EU-rahoituksiin. Kansainvälisessä yhteistyössä hyödynnämme erityisesti EU:n mahdollisuuksia, kuten Horisontti-, Interreg-rahoitusohjelmia ja kumppanuusverkostojen tarjoamia alustoja.

Yhteyksiämme laajennetaan myös erikoistuneisiin eurooppalaisiin verkostoihin, kuten puolustusteknologiaan keskittyvään European Network of Defence-related Regions (ENDR), jossa Riihimäen kaupungin johtama maakunnallinen DEFINE-verkosto on mukana.

Kestävä elinvoima ja investoinnit -teeman tavoitteet ja toimenpidekokonaisuudet

Tavoite	Toimenpiteet
Tavoite 1. Kohti investointeja houkuttelevaa keskittymää Hämettä rakennetaan kohti investointeja houkuttelevaa keskittymää, jossa yritykset näkevät tulevaisuuden mahdollisuudet ja toimintavarmuuden.	Maakunnallinen investointien sijoittumisen edistämispoolin perustaminen Alueellisen teollisuuspolitiikan vahvistaminen Yhteistyön tiivistäminen TEMin investointinyrkin ja Invest in Finlandin kanssa
Tavoite 2. Kohti uudistuvaa ja verkottunutta aluetta Häme suuntautuu kohti uudistuvaa ja verkottunutta aluetta, jossa TKI-toiminta tukee elinkeinoelämää ja kansainvälistä kasvua.	Ammattikorkeakoulun ja tutkimuslaitosten roolin vahvistaminen TKI-ekosysteemissä Strategisten kumppanuuksien rakentaminen yliopistojen ja kansainvälisten toimijoiden kanssa Pk-yritysten, kaupunkien, kuntien ja TKI-toimijoiden tukeminen EU-rahoituksessa ja konsortiohankkeissa
Tavoite 3. Uudistuva yritystoiminta ja osaaminen Kestävä kasvu rakentuu uudistuvasta	Pk-yritysten ja aloittavien yritysten kasvun vauhdittaminen ja ekosysteemeihin pääsyn tukeminen Yritysten uudistumisen ja vastuullisuuden edistäminen (ESG)

yrittöstoiminnasta ja osaamisesta	Osaamis- ja työllisyystarpeiden ennakkoinnin vahvistaminen Yrittäjyyskasvatuksen systematisointi osaksi elinkeinorakenteen uudistamista
-----------------------------------	--

Tavoite 1.1.: Kohti investointeja houkuttelevaa keskittymää

Tavoitteenamme on rakentaa Hämeestä investointeja houkutteleva keskittymä, jossa yritykset näkevät tulevaisuuden mahdollisuudet ja toimintavarmuuden.

Kanta-Hämeen elinvoima edellyttää, että maakuntamme näyttäytyy uskottavana ja ennakoitavana sijoittumis- ja investointikohteena. Investoinnit vaativat meiltä toimivan toimintaympäristön lisäksi kykyä reagoida nopeasti ja johdonmukaisesti muuttuviin tarpeisiin. Tavoitteenamme on rakentaa alueesta paikka, jossa yritykset näkevät pitkän aikavälin mahdollisuuksia ja luottavat maakuntamme kehitykseen.

Investointivalmiuttamme vahvistetaan kolmella tavalla: perustamme koko maakuntaa palvelevan investointien edistämispoolin, vahvistamme alueellista teollisuuspolitiikkaa Kanta-Hämeen omiin vahvuuksiin nojaten, sekä tiivistämme yhteistyötä valtakunnallisten investointitoimijoiden kanssa. Näiden lisäksi energiaverkkojen (sähkö, vety, kaasuverkot) rakentumista Hämeen alueella edistetään täysimääräisesti.

Toimenpide: Maakunnallinen investointien sijoittumisen edistämispoolin perustaminen

Kanta-Hämeeseen perustetaan elinkeino- ja kehitysyhtiöiden kanssa investointien sijoittumista edistävä maakunnallinen pooli, jonka tehtävänä on vahvistaa alueen kykyä vastaanottaa kotimaisia ja kansainvälisiä investointeja. Pooli kokoaa yhteen keskeiset maakunnalliset ja ylimaakunnalliset toimijat.

Toiminta perustuu ennakoiwaan valmisteluun (mm. maankäytön suunnittelu, infra ja energiaverkot) sekä strategiseen yhteistyöhön. Poolissa tunnistetaan kasvualoja, rakennetaan valmiuksia sijoittumisen tueksi ja huolehditaan osaltaan sijoittumista tukevasta tiedontuotannosta ja maakunnan näkyvyydestä sijoittumiskentässä.

Keskeistä on, että Kanta-Häme profiloituu ulospäin yhtenäisenä ja kilpailukykyisenä kokonaisuutena. Investointien houkuttelu ei saa jäädä yksittäisten kuntien vastuulle, vaan koko maakunta toimii yhteisenä toimijana kansallisessa ja kansainvälisessä kentässä.

Toimenpide: Alueellisen teollisuuspolitiikan vahvistaminen

Kanta-Häme vahvistaa teollisuuspolitiikkaansa maakunnan omista vahvuuksista käsin. Teollisuus on edelleen keskeinen osa alueemme arvonmuodostusta ja vientiä, vaikka työpaikkamäärät ovat pitkällä aikavälillä vähentyneet. Kehittämistyömme painopisteitä ovat elintarvike-, metalliteollisuus, puolustus- ja kaksoiskäyttöteollisuus sekä bio- ja kiertotalous.

Tavoitteenamme on tukea osaamiskeskittymien vahvistumista, teollisuusalueiden ja teollisuuspuistojen uusiutumista sekä arvoketjujen vahvistamista. Teollisuuden kehittämisessä painotamme myös sitä, että osaamis- ja koulutusratkaisut, TKI-ympäristöt ja julkiset kehittämisresurssit kohdentuvat nykyistä tarkemmin teollisuuden

uudistumistarpeisiin. Meillä on edellytykset toimia esimerkimaakuntana, jossa puhdas siirtymä, turvallisuuden luominen ja teollinen kilpailukyky yhdistyvät pitkäjänteiseksi teollisuuspolitiikaksi.

Toimenpide: Yhteistyön tiivistäminen TEMin investointinyrkin ja Invest in Finlandin kanssa

Kanta-Häme vahvistaa yhteistyötään valtakunnallisten investointitoimijoiden kanssa asemoituaan aloitteelliseksi ja valmistautuneeksi kumppaniksi. Tavoitteenamme on, että Kanta-Häme tunnustetaan alueena, jolla on kyky vastata nopeasti potentiaalisten investoijien tarpeisiin, mutta myös valmius ennakoida ja rakentaa omia avauksia.

TEMin investointinyrkki on työ- ja elinkeinoministeriön koordinoima yhteistyö rakenne, joka kokoaa eri ministeriöiden asiantuntijat edistämään kansallisesti merkittäviä investointihankkeita. Se sujuvoittaa lupa- ja valmisteluprosesseja ja tukee viranomaisten yhteistyötä suurissa sijoituspäätöksissä.

Invest in Finland toimii osana Business Finlandia ja auttaa ulkomaisia yrityksiä sijoittumaan Suomeen. Se tarjoaa tietoa, verkostoja ja asiantuntijatukea investoijille sekä toimii linkkinä alueiden ja kansainvälisten toimijoiden välillä. Yhteistyön tiivistäminen näiden toimijoiden kanssa parantaa mahdollisuuksiamme saada maakuntaamme sijoituksia, joilla on laaja-alaisia taloudellisia ja aluekehityksellisiä vaikutuksia.

Tavoite 1.2: Kohti uudistuvaa ja verkottunutta aluetta

Kanta-Häme suuntautuu kohti uudistuvaa ja verkottunutta aluetta, jossa tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminta (TKI) tukee elinkeinoelämää ja kansainvälistä kasvua.

Uudistumiskykymme perustuu osaamiseen, yhteistyöhön ja verkostoihin. TKI-toimintamme on kytkeydyttävä elinkeinoelämän tarpeisiin ja tuettava yritystemme kasvua myös kansainvälisesti. Tavoitteenamme on rakentaa verkottunut ja uudistuva maakunta, jossa osaaminen jalostuu vaikuttavaksi kehittämiseksi ja kilpailukyvyyn lähteeksi. Tärkeä osa tätä on yhteistyö muiden maakuntien yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa, sillä laajemmat kumppanuudet vahvistavat osaamisen jalostumista vaikuttavaksi kehittämiseksi ja kilpailukyvyyn lähteeksi.

Tavoitetta edistetään kolmella toimenpiteellä: ammattikorkeakoululle ja tutkimuslaitoksille luodaan edellytyksiä toimia TKI-toimijoiden kokoajana, strategisia kumppanuukсыamme vahvistetaan erityisesti yliopistojen ja kansainvälisten verkostojen suuntaan, ja pk-yrityksiämme tuetaan EU-rahoituksen ja hankeyhteistyön hyödyntämisessä.

Toimenpide: Ammattikorkeakoulun ja tutkimuslaitosten roolin vahvistaminen TKI-ekosysteemissä

Hämeen ammattikorkeakoululla (HAMK) on keskeinen rooli soveltavan tutkimuksen ja elinkeinoelämän yhteistyön yhdistäjänä. Tätä roolia vahvistetaan erityisesti niillä aloilla, joilla Kanta-Hämeellä on uudistumispotentiaalia.

HAMKilla on valmiuksia toimia hankkeiden käynnistäjänä, verkostojen kokoajana ja kehittämisresurssien yhdistäjänä. Tavoitteenamme on tunnistaa ja jäsentää keskeisiä osaamisalueita, joiden ympärille voidaan rakentaa elinkeinoelämää ja koulutusta

palvelevia kokonaisuuksia. Samalla vahvistetaan maakunnan kytkentöjä kansallisiin ja kansainvälisiin verkostoihin sekä lisätään TKI-toiminnan vaikuttavuutta.

Luonnonvarakeskus (Luke) ja Helsingin yliopiston Lammin biologinen asema muodostavat Kanta-Hämeessä harvinaisen vahvan tutkimus- ja kehittämisalustan, joka kytkee alueemme biotalouden ja luonnonvara-alat kansallisiin ja kansainvälisiin tiedeverkostoihin. Luke on Kanta-Hämeen keskeinen bio- ja kiertotalouden toimija, jolla on vahvaa kokemusta EU-hankkeista ja laajat verkostot sekä julkisella että yksityisellä sektorilla, niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Tämä osaamispohja tukee maakuntamme profiloitumista kestävästä kasvusta ja vihreän siirtymän edelläkävijänä.

Toimenpide: Strategisten kumppanuuksien rakentaminen yliopistojen ja kansainvälisten toimijoiden kanssa

Kanta-Hämeen innovaatiotoiminta vahvistuu strategisten kumppanuuksien kautta. Toimivan TKI-ympäristön rakentaminen edellyttää meiltä yhteistyötä myös maakunnan ulkopuolelle yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa erityisesti niillä aloilla, jotka ovat maakuntamme elinkeinoelämän kehittämisen kannalta merkittäviä.

Yhteistyö voi rakentua yhteisten hankkeiden, osaamiskeskittymien tai professuurien ympärille, joissa tutkimus ja koulutus kytkeytyvät tiiviisti yritysten tarpeisiin. Tavoitteenamme on muodostaa kumppanuuksia, jotka tukevat tiedon hyödyntämistä, osaamisen kasvua ja liiketoiminnan uudistumista.

Keskeistä on, että kumppanuudet perustuvat elinkeinoelämälähtöiseen yhteistyöhön ja luovat edellytyksiä vaikuttavalle hanketoiminnalle, myös kansainvälisessä mittakaavassa.

Puolustusteollisuuden kehittymisen myötä on perusteltua tarkastella, miten osaamisperustaamme voidaan vahvistaa myös koulutuksen ja tutkimuksen keinoin. Yhtenä avauksena arvioidaan kaksikäyttöteknologioihin keskittyvän professuurin perustamista. Mahdollinen professuuri tukisi paitsi yritystemme kehitystyötä ja osaamispohjaa, myös opiskelijarekrytointia, TKI-rahoituksen kanavoimista sekä osaamiskeskittymän rakentumista.

Toimenpide: Pk-yritysten, kaupunkien, kuntien ja TKI-toimijoiden tukeminen EU-rahoituksessa ja konsortiohankkeissa

EU-rahoituksen parempi hyödyntäminen edellyttää Kanta-Hämeessä järjestelmällistä ja koordinoitua tukea pk-yrityksille, kaupungeille, kunnille ja kehittäjäorganisaatioille. Kilpailtu rahoitus vaatii kykyä muodostaa vaikuttavia konsortioita, osallistua kansainvälisiin verkostoihin ja valmistella korkeatasoisia hankekokonaisuuksia.

Maakunnassamme on jo olemassa rakenteita, jotka tukevat EU-hakuihin osallistumista. Näiden toimintamallien vahvistaminen ja juurruttaminen osaksi alueen elinkeino- ja innovaatiopolitiikkaa on jatkossa keskeistä. Osa rahoituksesta on suunnattu vain kaupungeille ja kunnille. Tuki voi tarkoittaa neuvontaa, valmennusta tai asiantuntija-apua erityisesti niille toimijoille, joilla ei vielä ole vakiintuneita kanavia kansainvälisiin hankekumppanuuksiin.

Tavoite 1.3: Uudistuva yritystoiminta ja osaaminen

Kanta-Hämeen kestävä kasvu syntyy uudistuvasta yritystoiminnasta ja osaamisesta. Elinkeinorakenteemme uudistuu kestäväällä tavalla, kun pk-yritystemme kasvua ja

vastuullisuutta tuetaan, osaamistarpeisiin vastataan ennakoivasti ja yrittäjyyttä edistetään osana koulutuspolkua.

Vauhditamme kasvua kehittämispalveluilla ja ekosysteemiyhteistyöllä, vahvistamme osaamisen ennakkointia koulutuksen ja työelämän yhteensovittamiseksi, ja hyödynnämme yrittäjyyskasvatuksen mahdollisuuksia laajasti elinkeinoelämän uudistumisen tueksi.

Toimenpide: Pk-yritysten ja aloittavien yritysten kasvun vauhdittaminen ja ekosysteemeihin pääsyn tukeminen

Pk-yritysten kasvu ja uudistuminen ovat Kanta-Hämeen elinkeinoelämän elinvoiman perusta. Kasvun tueksi tarvitsemme kohdennettuja palveluja, kuten liiketoiminnan sparrausta, rahoitusneuvontaa, kansainvälistymisen tukea ja osaavan työvoiman saatavuuteen liittyviä ratkaisuja.

Tavoitteenamme on, että yrityksemme pääsevät osaksi toimialakohtaisia ja poikkialaisia ekosysteemejä, joissa syntyy uusia ratkaisuja ja kumppanuuksia. Näissä verkostoissa myös pienemmät toimijat voivat kasvaa ja kehittyä suurten rinnalla.

Aloittavia yrityksiämme tuetaan matalan kynnyksen kasvuympäristöillä, kuten hautomotoiminnalla ja yrityskiihdyttämöillä, jotka tukevat alkuvaiheen kehitystä ja verkostoihin kiinnittymistä. Kasvun edistäminen edellyttää tiivistä yhteistyötä yritysten, kehittäjäorganisaatioiden ja koulutustoimijoiden välillä.

Toimenpide: Yritysten uudistumisen ja vastuullisuuden edistäminen (ESG)

Kanta-Hämeen tulee tukea yritysten uudistumista ja vastuullisuutta osana alueen kilpailukykyä. ESG-näkökulmat (environmental, social, governance eli ympäristö, sosiaalinen vastuu ja hyvä hallinto) eivät ole enää erillisiä lisäyksiä, vaan keskeinen osa liiketoiminnan uskottavuutta, riskienhallintaa ja markkinoille pääsyä.

Pk-yrityksillemme tarjotaan konkreettista tukea vastuullisuustyön kehittämiseen. Tavoitteenamme on madaltaa kynnystä käytännön toimiin, mittareiden rakentamiseen, raportointivelvoitteiden ymmärtämiseen ja vastuullisuuden sisällyttämiseen strategiaan valintoihin. Erityisesti pienemmät yritykset hyötyvät koulutuksista, esimerkeistä ja vertaisverkostoista, joissa vastuullisuutta kehitetään käytännönläheisesti.

Meillä on edellytykset profiloitua alueena, jossa vastuullisuus on osa yritystoiminnan ja kuntien arkea. Maakuntamme voi toimia esimerkkinä siinä, miten pk-yrityksiä tuetaan siirtymässä kohti kestävämpää taloutta.

Toimenpide: Osaamis- ja työllisyystarpeiden ennakkoinnin vahvistaminen

Kanta-Hämeessä vahvistetaan osaamis- ja työllisyystarpeiden ennakkointia ja sen hyödyntämistä koulutuksen, työllisyyden ja elinkeinoelämän kehittämisessä. Muuttuva työelämä ja rakennemuutos edellyttävät kykyä tunnistaa osaamistarpeet ajoissa ja kohdistaa toimenpiteet ennakoivasti.

Toteutamme ennakkointia yhdistämällä analysoitua taustatietoa ja toimijakentän havaintoja. Työllisyys- ja koulutustilastot, väestöennusteet ja rekrytointisignaalit muodostavat tietopohjan, jota täydennetään alueellisella näkemyksellä. Näiden pohjalta tuotamme skenaarioita ja tilannekuvia, jotka tukevat tiedolla johdettua päätöksentekoa. Ennakkointi on osa maakuntamme pitkäjänteistä kehittämisotetta.

Toimenpide: Yrittäjyyskasvatuksen systematisointi osaksi elinkeinorakenteen uudistamista

Yrittäjyyskasvatuksen mahdollisuuksia hyödynnetään Kanta-Hämeessä yhä järjestelmällisemmin osana elinkeinorakenteen uudistumista. Uudistuva työelämä edellyttää valmiuksia, joita yrittäjämäinen ajattelu ja toiminta voivat vahvistaa – kuten aloitteellisuutta, ongelmanratkaisukykyä, luovuutta ja yhteistyötaitoja.

Alueellamme kehitetään käytäntöjä, joiden avulla yrittäjyyskasvatus integroidaan osaksi eri koulutusasteita varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin. Lapsille ja nuorille tarjotaan mahdollisuuksia tutustua yrittäjyyteen käytännönläheisesti, esimerkiksi työelämäprojektien, kesäyrittäjyysmallien ja oppilaitosyhteistyön kautta. Vahvistamme yrittäjyyden edellytyksiä myös osana kotoutumistyötä.

Jo laadittu Kanta-Hämeen yrittäjyyskasvatuksen strategia antaa suuntaviivat yrittäjyyden systemaattiselle kehittämiselle. Strategian keskiössä on Nuorten Yrityspolku, joka tukee nuoria omien vahvuuksien tunnistamisessa, yrittäjyyden käytännön kokeilemisessa ja siirtymisessä sujuvasti työelämään tai yritystoiminnan pariin.

Teema 2: Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt

Hyvinvointi on Kanta-Hämeen alueellinen kilpailuetu, joka heijastuu paitsi ihmisten arkeen myös elinvoimaan ja vetovoimaan. Sen perustan muodostavat kasvava talous, menestyvät yritykset, riittävä määrä työpaikkoja sekä mahdollisuus osallistua ja kuulua yhteisöön.

Maakuntamme sisällä hyvinvointi jakautuu kuitenkin epätasaisesti. Alueellisen eriytymisen ja segregaation lisääntyminen näkyy erityisesti asumisessa ja taloudessa. Kehityskulku uhkaa pitkällä aikavälillä sekä sosiaalista kestävyyttä että alueemme vetovoimaa. Väestön ikääntyminen, sosiaali- ja terveyspalvelujen resurssien niukkuus ja kasvavat vaatimukset työn tehokkuuden ja tuottavuuden kasvattamisesta luovat haastavat olosuhteet hyvinvointipalvelujen järjestämiselle.

Erityistä huolta aiheuttaa nuorten pahoinvoinnin kasvu. Samaan aikaan maahanmuuttajien määrän nopea kasvu luo tarvetta vahvistaa kotoutumisen rakenteita ja tukea kiinnittymistä hämäläiseen arkeen. Hyvinvoiva ja yhteenkuuluva väestö on sekä inhimillinen arvo, että edellytys alueen kestäväälle kasvuille.

Teeman lukuohje:

Asukkaat, yhteisöt ja yrittäjät – miksi tämä koskee sinua?

Hyvinvointi on Kanta-Hämeen kilpailuetu, mutta se ei jakaudu tasapuolisesti. Sisältö kuvaa, miten nuorten pahoinvointiin vastataan, maahanmuuttajat saadaan kotoutumaan ja arjen palvelut pidetään toimivina eri puolilla maakuntaa. Hyvinvoiva väestö vahvistaa myös yrittäjyyden ja paikallisen elinkeinoelämän edellytyksiä, sillä sujuva arki, yhteisöllisyys ja osaaminen luovat perustan yritystoiminnalle.

Viranhaltijat ja kunnat – miksi tämä on tärkeä kunnalle?

Kuntien rooli on ratkaiseva hyvinvointierojen kaventamisessa ja arjen palveluiden turvaamisessa. Tässä avataan, miten kunnat voivat vahvistaa kotoutumista, rakentaa yhteistyötä hyvinvointialueen ja työllisyysalueiden kanssa sekä hyödyntää alueellisia

hyvinvointimittareita kehittämisen tukena. Koulutuksen ja työelämän nivelvaiheiden sujuvoittaminen on kunnille keino sitoa osaajia ja turvata elinvoimaa.

Hankekehittäjät ja hankehakijat – mitä mahdollisuuksia tämä avaa sinulle?

Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt tuo esiin teemat, joihin rahoittajat ja kumppanit etsivät ratkaisuja: nuorten tukeminen, hyvinvointiteknologiat, kotoutumista vahvistavat ratkaisut, liikunta- ja kulttuuripalvelujen kehittäminen sekä koulutuksen ja työn yhteyksien vahvistaminen. Nämä linjaukset auttavat suuntaamaan hankkeita maakunnan strategiaan teemoihin.

Strategiset kumppanuudet ja yhteydet

Vahvistamme hyvinvointia ja osallisuutta tiiviissä yhteistyössä kuntiemme, hyvinvointialueen, työllisyysalueiden, oppilaitostemme ja järjestöjemme kanssa. Kumppanuuksia syvennetään erityisesti nuorten tukemisessa, kotoutumisen edistämisessä, palveluiden saavutettavuudessa ja koulutuksen sekä työn välisten siirtymien sujuvoittamisessa. Tuemme yhteistyötä yhteisellä tiedolla johtamisella, ja ohjaamme kehittämistä alueellisen tilannekuvan ja vaikuttavuustiedon pohjalta.

Väestö ja yhteisöt -teeman tavoitteet ja toimenpidekokonaisuudet

Tavoite	Toimenpiteet
Tavoite 1. Kansainvälinen Kanta-Häme Kansainvälinen Kanta-Häme on houkutteleva muuttokohde	Kotoutumisen vahvistaminen, työperäisen maahanmuuton tukeminen, kansainvälisyystoimien ja viestinnän kehittäminen. Rakennetaan monikielisiä palvelupolkuja ja yhteisöjä, jotka edistävät kiinnittymistä Hämeeseen.
Tavoite 2. Hyvän elämän mahdollisuudet Kanta-Hämeessä kavennetaan hyvinvointieroja ja vahvistetaan jokaisen mahdollisuutta hyvään elämään asuinpaikasta riippumatta.	Hyvinvointia edistävissä toimissa huomioidaan kuntien erilaiset tilanteet ja kunnalliset hyvinvointierot. Hyvinvointimittaristoja ja alueellista tietopohjaa hyödynnetään toimenpiteiden kohdentamisessa. Ihmisten terveyttä edistäviin, hyvinvointia ja alueen vetovoimaa lisääviin laadukkaisiin liikunta-, hyvinvointi- ja kulttuuripalveluihin panostetaan. Nuorten ja haavoittuvien ryhmien pahoinvointiin pyritään vastaamaan yhteisellä tilannekuvalla ja toimenpiteillä. Hyvinvointiteknologioita sovelletaan osana palvelujen kehittämistä ja eri elämäntilanteiden tukemista.
Tavoite 3. Vahva koulutuksen, työelämän ja hyvinvoinnin yhteys	Yhteistyötä työllisyysalueiden, kuntien ja oppilaitosten kesken tiivistetään, jotta löydetään kohdennettuja ratkaisuja osaajapulaan ja työelämään kiinnittymiseen.

Kehitetään koulutuksen ja työn välistä yhteyttä, sujuvoitetaan siirtymiä ja vahvistetaan yhteistyötä työllisyysalueiden kesken kohdennettujen ratkaisujen löytämiseksi.	Siirtymiä koulutuksesta työelämään sujuvoitetaan vahvistamalla opinto-ohjausta, työelämäyhteyksiä ja käytännön kokemuksia.
---	--

Tavoite 2.1: Kansainvälinen Kanta-Häme

Kansainvälinen Kanta-Häme on houkutteleva muuttokohde. Maakuntamme kansainvälisyyden lisääminen sekä työperäisen maahanmuuton vahvistaminen vaativat monipuolista keinovalikoimaa sekä maakunnallisesti koordinoitua yhteistyötä eri toimijoiden kesken.

Kanta-Hämeen kansainvälisen houkuttelevuuden lisääminen on pitkäjänteistä työtä, jota on syytä toteuttaa yli maakuntaohjelmakausien. Työperäinen maakuntaan muutto ulkomailta on aluetalouden ja arvonluonnin näkökulmasta erittäin merkittävässä roolissa tulevaisuudessa. Tällä varmistetaan osaltaan osaavan työvoiman saatavuus tulevaisuudessa Kanta-Hämeessä.

Kokonaisuus pitää sisällään kotoutumisen vahvistamisen, työperäisen maahanmuuton tukemisen sekä kansainvälisyystoimien ja viestinnän kehittämisen. Tämän lisäksi rakennamme monikielisiä palvelupolkuja ja yhteisöjä, jotka edistävät kiinnittymistä Kanta-Hämeeseen. Tavoitteenamme on myös luoda konkreettinen työperäisen maakuntaanmuuton ohjelma.

Toimenpide: Kotoutumisen vahvistaminen, työperäisen maahanmuuton tukeminen, kansainvälisyystoimien ja viestinnän kehittäminen

Tavoitteenamme on edistää maahanmuuttajien sopeutumista ja osallistumista yhteiskuntaan, houkutella ja tukea kansainvälisiä osaajia sekä vahvistaa Kanta-Hämeen kansainvälistä houkuttelevuutta yleisesti. Tämä edellyttää, että maakunnassamme on myös riittävä vastaanottokyky, eli toimivat palvelut, myönteinen ilmapiiri ja halu ottaa uusia tulijoita osaksi yhteisöä.

Hyvät väestösuhteet ovat keskeinen osa kotoutumista. Niitä rakennetaan tukemalla myönteisiä asenteita, vahvistamalla arjen turvallisuutta, edistämällä vuorovaikutusta eri ryhmien välillä ja lisäämällä osallisuuden kokemusta. Tämä vahvistaa luottamusta, ehkäisee jännitteitä ja tukee kiinnittymistä maakuntaan.

Kotoutumisen vahvistamisella tuetaan maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan samalla kunnioittaen heidän omaa kulttuuritaustaansa. Toimet pitävät sisällään laadukkaan kielikoulutuksen tarjoamisen, työllistymisen tukemisen räätälöidyillä palveluilla, koulutukseen pääsyn helpottamisen sekä sosiaalisen osallisuuden edistämisen maakunnallisten verkostojen kautta.

Työperäisen maahanmuuton tukeminen on ensiarvoisen tärkeää osaajapulan ratkaisemiseksi ja talouden kasvun turvaamiseksi. Tämä edellyttää meiltä sujuvia rekrytointiprosesseja kansainvälisille työntekijöille, ulkomailla hankitun osaamisen tehokasta tunnistamista ja vastaavuuden arviointia sekä helppokäyttöistä tiedonsaantia Kanta-Hämeen työmarkkinoista.

Tukea tarvitaan myös kansainvälisten työntekijöiden ja heidän perheidensä asettumiseen Kanta-Hämeeseen. Usein on tärkeää löytää myös työn perässä muuttavien puolisoille työllistymismahdollisuuksia ja huomioida perheiden tarpeet kokonaisvaltaisesti. Meidän on myös panostettava ja kiinnitettävä erityistä huomiota kansainvälisten opiskelijoiden työllistymismahdollisuuksiin ja maakunnassamme pysymiseen valmistumisen jälkeen.

Kansainvälisyystoimien ja viestinnän kehittäminen parantaa maakuntamme houkuttelevuutta kansainvälisessä kontekstissa. Meidän on viestinnän ja markkinoinnin keinoin rakennettava ja vahvistettava positiivista brändiä osaavana ja vastaanottavana maakuntana, sekä kerrottava houkuttelevasti ja faktapohjaisesti maahanmuutosta ja kotoutumisesta.

Nämä kolme teemaa muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jonka onnistunut toteuttaminen vaatii laaja-alaista yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Tavoitteenamme on luoda Kanta-Hämeestä yhä avoimempi ja kansainvälisempi maakunta, joka houkuttelee osaajia ja hyödyntää kansainvälisten osaajien tuomat mahdollisuudet.

Toimenpide: Rakennetaan monikielisiä palvelupolkuja ja yhteisöjä, jotka edistävät kiinnittymistä Hämeeseen.

Kanta-Hämeessä panostetaan aktiivisesti monikielisten palvelupolkujen ja yhteisöjen vahvistamiseen. Tavoitteenamme on edistää eri kielitaustaisten ihmisten kiinnittymistä alueeseen.

Monikielisillä palvelupoluilla tarkoitetaan sitä, että keskeiset palvelut tehdään saavutettaviksi useilla eri kielillä suomen ja ruotsin lisäksi. Tämä voi ilmetä esimerkiksi virallisten tiedotteiden ja lomakkeiden kääntämisenä yleisimmille alueella puhutuille kielille, monikielisen neuvonnan ja ohjauksen tarjoamisena palveluissa sekä verkkopalveluiden ja digitaalisten alustojen tarjoamisena useammalla kielellä. Näiden toimien avulla pyritään poistamaan kielimuurin aiheuttamia esteitä palveluiden käytöltä, lisäämään ymmärrystä, sekä edistämään osallisuutta.

Monikielisten yhteisöjen rakentaminen puolestaan tähtää sosiaalisen verkostoitumisen, yhteenkuuluvuuden ja aktiivisen osallistumisen tukemiseen eri kielitaustaisten ihmisten keskuudessa. Tämä voi toteutua monikulttuuristen kohtaamispaikkojen, kuten kielikahviloiden sekä vertaisryhmien avulla. Yhteistyö eri järjestöjen ja yhdistysten kanssa on hyvin tärkeää, samoin kuin mentorointiohjelmien järjestäminen uusien asukkaiden tueksi.

Monikielisten yhteisöjen tukemisen tavoitteena on vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta, edistää aktiivista kansalaisuutta, ehkäistä syrjäytymistä ja ennen kaikkea vahvistaa maakuntaamme kiinnittymistä sosiaalisten verkostojen kautta.

Tavoite 2.2.: Hyvän elämän mahdollisuudet

Kanta-Hämeessä kavennetaan hyvinvointieroja ja vahvistetaan jokaisen mahdollisuutta hyvään elämään asuinpaikasta riippumatta.

Hyvinvoiva väestö on maakuntamme kehityksen ja kestävän kasvun perusta. Meillä hyvinvointi näkyy paitsi ihmisten arjessa myös elinvoimassa ja vetovoimassa – mutta sen jakautuminen ei ole tasapuolista. Väestömme ikääntyminen, nuorten pahoinvointi, maahanmuuttajien kotoutumisen haasteet sekä alueellisen segregaaation merkit kertovat hyvinvointierojen syvenemisestä.

Tavoitteenamme on rakentaa yhteiskunta, jossa asuinpaikka ei määritä mahdollisuuksia hyvään elämään. Tämä edellyttää laaja-alaista ja tiedolla johdettua yhteistyötä. Kehittämistyötä suunnataan alueellisten hyvinvointimittareiden pohjalta erityisesti niihin ilmiöihin, jotka liittyvät huono-osaisuuden kasautumiseen, palvelujen saatavuuteen ja elinympäristöjen eriytymiseen.

Toimenpide: Hyvinvointia edistävissä toimissa huomioidaan kuntien erilaiset tilanteet ja kunnalliset hyvinvointierot

Kuntiemme välillä on eroja esimerkiksi sairastavuudessa, palvelujen saavutettavuudessa ja väestön ikärakenteessa. Reuna-alueilla ja tietyissä kaupunkien osissa huono-osaisuus kasautuu, kun taas esimerkiksi pääradan varrella korostuvat työmahdollisuudet ja koulutuspalvelut. Näiden erojen taustalla vaikuttavat pitkät kehityspolut ja rakenteelliset erot, joihin voidaan vaikuttaa pitkäjänteisellä aluekehittämisellä.

Hyvinvointierojen kaventaminen ei ole vain terveydenhuollon tai sosiaalipalvelujen tehtävä. Tarvitsemme monialaisia ja eri toimialojen rajat ylittäviä ratkaisuja, jotka pohjautuvat paikallisiin tarpeisiin ja vahvuuksiin. Eri hallinnonalojen, kuntien, järjestöjen ja paikallisten yhteisöjen yhteistyö on keskeistä, jotta ratkaisut ovat vaikuttavia ja juurtuvat osaksi arkea.

Asuinalueidemme välinen eriytyminen näkyy arjen epätasa-arvona: palvelujen saatavuus, koulutuspolut ja turvallisuuden kokemus voivat vaihdella lyhyilläkin välimatkoilla. Segregaatiokehitys ei ole vain suurten kaupunkien ilmiö, vaan se on nähtävissä myös Kanta-Hämeessä. Erityisesti joillakin alueilla ja kaupunginosissa kehitys on johtanut siihen, että työttömyys, sosiaaliset ongelmat ja maahanmuuttajataustaisen väestön osuus kasautuvat samoille alueille. Tämä voi heikentää sosiaalista koheesiota ja asukkaiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia.

Toimenpide: Ihmisten terveyttä edistäviin, hyvinvointia ja alueen vetovoimaa lisääviin laadukkaisiin liikunta-, hyvinvointi- ja kulttuuripalveluihin panostetaan

Hyvinvoiva väestö on alueemme elinvoiman luomisessa ratkaisevassa, suorastaan elintärkeässä roolissa. Kanta-Hämeen hyvinvointialue Oma Hämeen ylläpitämät yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut ovat luonnollisesti ihmisten hyvinvoinnin kulmakivi. Hyvinvointialueiden niukkojen resurssien myötä vaatimukset sosiaali- ja terveyspalvelujen tehokkuuden ja tuottavuuden nostamiseksi kasvavat jatkuvasti. Väestön ikääntymisen myötä myös sosiaali- ja terveyspalvelujen kysyntä tulee edelleen kasvamaan.

Näistä syistä ennaltaehkäisevään toimintaan eli terveyden edistämiseen on panostettava entistä enemmän tulevien vuosien aikana. Liikunnalla on tunnetusti positiivisia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin erilaisissa elämäntilanteissa, esimerkiksi yleiseen toimintakykyyn ja syrjäytymisen ehkäisyyn sekä työhyvinvointiin ja työurien pidentämiseen.

Toinen merkittävä ennaltaehkäisevän toiminnan esimerkki ja hyvinvoinnin lähde on kulttuuritoiminta. Hyvät harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet ovat keskeinen pitovoimatekijä maakuntamme asukkaille. Liikunta- ja kulttuurialoja kehittämällä on myös mahdollisuus luoda uutta elinvoimaa alueelle uusien palvelukonseptien ja liiketoimintamahdollisuuksien myötä.

Toimenpide: Nuorten ja haavoittuvien ryhmien pahoinvointiin vastataan yhteisellä tilannekuvalla ja toimenpiteillä

Nuorten pahoinvointi, yksinäisyys ja toimintakyvyn haasteet ovat kasvaneet nopeasti. Kouluterveyskyselyjen mukaan lähes kolmannes nuorista kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Masennusoireet ja ahdistuneisuus ovat yleistyneet merkittävästi. Nämä luvut eivät ole vain huolestuttavia tilastoja, vaan viesti yhteiskunnallisesta kehityksestä, johon on vastattava koordinoitusti ja pitkäjänteisesti.

Kanta-Hämeessä rakennetaan yhteistä tilanneymmärrystä, jossa yhdistyvät tieto, kokemus ja arjen havainnot. Nuorten oma näkemys tuodaan kehittämistyön ytimeen. Lisäksi tunnistamme ne väestöryhmät, joiden hyvinvointia uhkaavat kasautuvat haasteet: pienituloisuus, heikko kiinnittyminen yhteisöön tai syrjään jääminen palvelujärjestelmästä. Hyvinvoinnin vahvistaminen meillä rakentuu pitkäjänteiselle, osallistavalle ja tietoon perustuvalle kehittämistyölle, jossa jokaisen ihmisen oikeus hyvään elämään tunnustetaan ja tunnustetaan – asuinpaikasta riippumatta.

Toimenpide: Hyvinvointiteknologioita sovelletaan osana palvelujen kehittämistä ja eri elämäntilanteiden tukemista.

Kasvavat sosiaali- ja terveyspalveluiden menot haastavat hyvinvointialueita läpi maan etsimään keinoja palveluiden järjestämisen taloudelliseen tasapainottamiseen. Yhtenä potentiaalisena keinona tähän voidaan hyödyntää hyvinvointiteknologioita sekä tekoälyn tuomia mahdollisuuksia osana sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistä.

Kanta-Hämeessä hyvinvointiteknologioiden hyödyntämisen malleja on etsitty aktiivisesti ja toteutettu esimerkiksi konkreettisia tutkimus- ja kehittämishankkeita aihealueen parissa. Kehittämistoimintaan ovat osallistuneet julkiset palveluiden tuottajat, koulutus- ja tutkimuslaitokset sekä alan yritykset.

Tulevaisuuden tavoitteenamme on hyödyntää terveysteknologioiden mahdollistamia ratkaisuja sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannuspaineiden hillitsemisessä Kanta-Hämeessä sekä palveluiden saatavuuden turvaamisessa erityisesti maakuntamme haja-asutusalueilla. Terveysteknologioiden hyödyntämisessä huomioidaan turvallisuus ja tarkoituksenmukaisuus erilaisissa teknologioiden hyödyntämisen toimintakonsepteissa ja –sovelluksissa. Alan kehittämistoimintaa tullaan jatkamaan kehittämishankkeiden muodossa.

Tavoite 2.3: Vahva koulutuksen, työelämän ja hyvinvoinnin yhteys

Tavoitteenamme on kehittää koulutuksen ja työn välistä yhteyttä, sujuvoittaa siirtymiä ja vahvistaa yhteistyötä työllisyysalueiden kesken kohdennettujen ratkaisujen löytämiseksi.

Koulutuksen, työelämän ja hyvinvoinnin yhteys on maakuntamme elinvoiman kannalta keskeinen kysymys. Siirtymien sujuvuus vaikuttaa siihen, kuinka nopeasti ja kestävästi ihmiset kiinnittyvät työelämään ja yhteiskuntaan. Erityisesti nuorten kohdalla opinto-ohjauksen, työelämäyhteyksien ja käytännön kokemusten merkitys korostuu jo koulutuspolkujen varhaisessa vaiheessa.

Koulutuksen ja työn yhteyden vahvistaminen edellyttää toimijoidemme välistä yhteistyötä, tietoon perustuvaa suunnittelua ja yhteistä ymmärrystä alueellisista tarpeista. Työllisyysalueiden kanssa tehtävä kumppanuus, Oma Häme -yhteistyö sekä

tietojohdamisen kehittäminen muodostavat kokonaisuuden, jonka avulla voimme tukea siirtymiä vaikuttavasti ja oikea-aikaisesti. Kyse on paitsi yksilön poluista myös maakuntamme kilpailukyvyistä ja uudistumiskyvystä.

Toimenpide: Kehitetään koulutuksen ja työn välistä yhteyttä, sujuvoitetaan siirtymiä ja vahvistetaan yhteistyötä työllisyysalueiden kesken kohdennettujen ratkaisujen löytämiseksi.

Tiivistämme yhteistyötä työllisyysalueiden, kuntiemme ja oppilaitostemme kesken, jotta löydämme kohdennettuja ratkaisuja osaajapulaan ja työelämään kiinnittymiseen.

Uudet työllisyysalueet ovat ottaneet vastuulleen merkittävän roolin alueellisen elinvoiman ja osaamisen kehittämisessä. Yhteistyön jatkuvuus kuntiemme ja koulutustoimijoiden kanssa on välttämätöntä, jotta työelämään kiinnittymistä voidaan tukea suunnitelmallisesti eri puolilla maakuntaa. Tarvitsemme toimintakulttuuria, jossa koulutuksen sisältöjä ja työelämän tarpeita tarkastellaan yhteisessä tiedollisessa kehikossa.

Yhteistä suunnittelua ja ennakointia tukevat tilannekuvat, tietopohjaan nojaava päätöksenteko ja vuoropuhelu toimijoiden välillä. Tavoitteenamme on, että työn ja koulutuksen välinen yhteys vahvistuu pitkällä aikavälillä osana alueen kehittämistä. Tiedolla johtaminen ja yhdessä tunnistetut painopisteet luovat pohjan ratkaisuille, jotka kestävät yli hallintorajojen ja vastaavat muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin.

Toimenpide: Siirtymiä koulutuksesta työelämään sujuvoitetaan vahvistamalla opinto-ohjausta, työelämäyhteyksiä ja käytännön kokemuksia.

Koulutuksen ja työelämän välisten siirtymien sujuvuus vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka nopeasti ja kestävästi ihmiset kiinnittyvät työelämään. Vahvistamme opinto-ohjauksen, työelämäyhteyksien ja käytännön kokemusten roolia osana koulutuspolkuja kaikilla asteilla. Tarvitsemme johdonmukaisuutta ja jatkuvuutta, joka kantaa koulutuksesta työelämään – ei pelkkiä yksittäisiä jaksoja.

Erityisesti käytännön kokemusten merkitys korostuu, kun tavoitteenamme on rakentaa ymmärrystä työelämän mahdollisuuksista ja vaatimuksista jo opintojen aikana. Työssäoppiminen, harjoittelut ja yhteisprojektit eivät ole vain väyliä työhön, vaan myös keinoja jäsentää omaa suuntaa ja potentiaalia. Siirtymien sujuvoittaminen on osa alueellista kilpailukykyä ja nuorten tulevaisuususkoa vahvistavaa rakennetta.

Teema 3: Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto

Kanta-Hämeen sijainti Suomen kasvukäytävässä tarjoaa merkittävän mahdollisuuden, mutta samalla se luo paineen erottautua asumisen, elämisen ja ympäristön laadulla. Maakuntamme tarvitsee vahvempaa profiilia vetovoimaisena asumisalueena, jossa yhdistyvät arjen sujuvuus, saavutettavuus ja luonnon läheisyys.

Asumisen ratkaisut, vapaa-ajan asuminen ja luonnon monimuotoisuus ovat tekijöitä, joilla voimme houkutella uusia asukkaita ja sitouttaa nykyisiä. Kanta-Häme tarjoaa väljyyttä, vaihtoehtoja ja monipaikkaisuuden mahdollisuuksia.

Maakunnassamme on vahva identiteetti ja yhteisöllisyys, joka näkyy vilkkaana kulttuurielämänä. Kulttuuri tuo ihmisiä yhteen ja saa hämäläiset kiinnittymään

maakuntaan, paikkakuntaan ja yhteisöön. Muualta muuttaneet tuntevat olonsa tervetulleiksi ja Hämeeseen kerran muuttaneet haluavat jäädä tänne asumaan.

Hyödynnämme asumisen mahdollisuuksia, kulttuuria ja Hämeen identiteettiä maakuntamme kehityksessä ja markkinoinnissa. Tulevaisuudessa myös matkailu on Hämeessä merkittävä elinkeino.

Julkisten rakennusten tyhjilleen jäämiseen varaudutaan kuntiemme ja hyvinvointialueen palveluverkkosuunnitelmissa hyvissä ajoin, ja rakennusten uusia käyttötarkoituksia ja kehittämistä esimerkiksi asuinkäyttöön edistetään rohkeasti. Tyhjiin pidettävien julkisten rakennusten määrä pienentyy. Vanhojen julkisten rakennusten kunnostaminen, luova uusiokäyttö ja myyminen yksityisille kehittäjille nähdään ensisijaisena vaihtoehtona purkamisen sijaan.

Teeman lukuohje

Asukkaat, yhteisöt ja yrittäjät – miksi tämä koskee sinua?

Vetovoimainen elinympäristö tarkoittaa arjen sujuvuutta, viihtyvyyttä ja luonnon monimuotoisuutta. Se kattaa asumisen, liikkumisen, kulttuurin ja matkailun kehittämisen kestäväällä tavalla. Hyvä elinympäristö tukee myös yrittäjyyttä, sillä se houkuttelee uusia asukkaita, asiakkaita ja osajia.

Viranhaltijat ja kunnat – miksi tämä on tärkeä kunnalle?

Kuntien kilpailukyky nojaa vetovoimaiseen ja kestäväan elinympäristöön. Tämä tarkoittaa kasvukäytävän sijainnin hyödyntämistä, joukkoliikenteen ja asumisen ratkaisujen kehittämistä sekä kulttuuri- ja matkailutoiminnan vahvistamista. Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja ilmastotavoitteiden edistäminen tukevat myös kuntien pitkän aikavälin elinvoimaa.

Hankekehittäjät ja hankehakijat – mitä mahdollisuuksia tämä avaa sinulle?

Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto nostaa esiin teemat, joihin rahoittajat ja kumppanit etsivät ratkaisuja: kestävä liikkuminen ja logistiikka, asumisen uudet mallit, monipaikkaisuus, matkailun ja kulttuurin kehittäminen sekä luonnon monimuotoisuuden vahvistaminen. Näihin teemoihin kohdistuu maakunnan strateginen kiinnostus ja niissä uudet hankkeet voivat tehdä eron.

Strategiset kumppanuudet ja yhteydet

Vetovoimaisen elinympäristön kehittäminen perustuu laajaan kumppanuusverkostoon, jossa mukana ovat kunnat, liikennehallinnon viranomaiset (esim. Väylävirasto, VR), kulttuuri- ja tapahtumatoimijat, kylä- ja yhteisötoimijat sekä asumisen asiantuntijat.

Kehitämme maaseutumme elinvoimaa, asumisen monipuolisuutta ja kestäväää liikkumista yhteistyössä paikallisten ja alueellisten toimijoiden kanssa. Vahvistamme luontoon ja kulttuuriin perustuvaa vetovoimaa yhdessä matkailutoimijoiden ja luonnon hyvinvointivaikutuksia hyödyntävien toimijoiden kanssa.

Tuemme kumppanuuksiamme tiedolla johtamisella ja yhteisellä tilannekuvalla, joka yhdistää saavutettavuuden, asumisen ja vetovoimatekijöiden kehityksen.

Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto -teeman tavoitteet ja toimenpidekokonaisuudet

Tavoite	Toimenpiteet
Tavoite 1. Kaikki hyödyt irti sijainnista Kanta-Häme ottaa hyödyn irti keskeisestä sijainnistaan.	Kehitetään joukkoliikennettä, liityntäyhteyksiä, jalankulun ja pyöräilyn yhteyksiä liikkumisen digitaalisia mahdollisuuksia ja alustapalveluita hyödyntäen. Vahvistetaan logistiikan solmukohtia erityisesti valtaväylien ja ratayhteyksien varrella yhdessä elinkeinoelämän ja valtion toimijoiden kanssa. Tuetaan kiinteitä kansainvälisiä yhteyksiä parantavia hankkeita (Tallinnan tunneli, Merenkurkun kiinteä yhteys, eurooppalainen raideleveys), sekä huolehditaan nykyisten kansainvälisten solmupisteiden saavutettavuudesta.
Tavoite 2. Tulevaisuuskestävää asumista Kanta-Hämeessä Asuminen Kanta-Hämeessä on tulevaisuuskestävää.	Asumisen kehittäminen on elämisen kehittämistä, jolloin siinä huomioidaan erilaiset tarpeet ja ympäristöt. Vahvistetaan vapaa-ajan asumisen roolia osana alueen elinvoimaa ja tuetaan monipaikkaisuuden mahdollistavia asumisen ja elämisen ratkaisuja. Asumisen kehittämisessä huomioidaan rakentamisen ja elinympäristön kestävyys.
Tavoite 3. Kulttuuri ja matkailu vahvistavat pehmeää vetovoimaa	Tuetaan hämäläistä kulttuuria ja kulttuurin tekijöitä Rakennettua kulttuuriympäristöä ja hämäläistä kulttuurimaisemaa vaalitaan ja kehitetään Matkailu on yksi Hämeen vetovoimatekijöistä
Tavoite 4. Ilmastokestävä Kanta-Häme	Lisätään tietoisuutta ilmastoriskeistä sekä edistetään yhteisen tilannekuvan ja tahtotilan luomista koko maakunnassa. Varaudutaan ilmastonmuutoksen vaikutuksiin Luonnon monimuotoisuutta parannetaan suosimalla kokonaisvaltaista lähestymistapaa, jossa otetaan huomioon kunkin ympäristön erityispiirteet ja edistetään luonnon omia prosesseja.

Tavoite 3.1. Kaikki hyödyt irti sijainnista

Toimivat liikenneyhteydet, kestävät arjen ratkaisut ja pehmeät vetovoimatekijät muodostavat kokonaisuuden, jota meidän on kehitettävä johdonmukaisesti ja viisaasti valituilla kumppanuuksilla. Vetovoimainen elinympäristö on paitsi houkutteleva myös pitovoimainen.

Kanta-Häme on toiminnallisesti ja rakenteellisesti osa Helsingin metropolialuetta. Sujuvat pääradan matka- ja kuljetusketjut palvelevat maakuntaamme kauko-, lähi- ja tavaraliikenteessä. Pääradan ja valtatie 3 varrella sijaitsevat Hämeenlinnan ja Riihimäen seudut takaavat alueemme hyvän saavutettavuuden. Rautatieyhteyden puute korostaa valtatie 2 merkitystä Forssan seudulla, mutta tieyhteys on palvelutasoltaan ja liikenteen palveluiltaan vielä osin puutteellinen. Kansainväliset yhteydet kaikilta seuduilta Helsinki-Vantaan lentoasemalle, pääkaupunkiseudulle ja keskeisiin satamiin ovat tärkeitä.

Maakunnallamme on merkittävä rooli valtakunnallisena logistiikan solmukohtana. Poikittaisista yhteyksistä tärkeinä korostuvat itä-länsisuuntaiset valtatie 10 ja kantatie 54. Molemmat tiet ovat palvelutasoltaan vielä osin puutteellisia, mutta ne yhdistävät seutuja ja maakuntia toisiinsa. Kantatiellä 54 raskas liikenne on pitkämatkaisempaa, kun taas vt 10 on pääosin Hämeenlinnassa paikallista liikennettä palveleva keskeinen kaupunkiväylä, ja raskaan liikenteen osuus suuntaa paikallisemmin Hämeenlinnaan. Molempien tieyhteyksien kehittäminen nivoutuu toisiinsa.

Liikenteellisesti merkitykseltään erilaisia, mutta maakunnallemme tärkeitä poikittaisyhteyksiä ovat rataosuudet Riihimäki-Lahti välillä, sekä Hanko-Hyvinkää välillä. Lisäksi Turku-Toijala-raideyhteys ja sille sijoittuvat Humppilan ja Loimaan asemat ovat erityisesti Forssan seudulle tärkeitä solmupisteitä.

Päärata on osa Euroopan laajuista liikenteen TEN-T-ydinverkkoa ja muuta Kanta-Hämeeseen sijoittuvat ratayhteydet ovat osa TEN-T:n kattavaa verkkoa. Valtatiet 2, 3, 9, 12 ja vt 10 Hämeenlinnasta itään ovat myös osa TEN-T:n kattavaa verkkoa. Valtatiet 2, 3, 9 ja 12 ovat myös osa maanteiden pääväyläverkkoa.

Kanta-Häme on Manner-Suomen pendelöivin maakunta. Maakuntia vertailtaessa vain Ahvenanmaalla suurempi osuus käy asuinkuntansa ulkopuolella työssä kuin Kanta-Hämeessä. Riihimäen seutu on jopa Manner-Suomen pendelöivin alue; yli 60 prosenttia työllisistä käy töissä asuinkuntansa ulkopuolella. Myös Hämeenlinnan ja Forssan seuduilla pendelöinti on yleistä, vaikkakin Forssan alueella se keskittyy todella vahvasti seutukunnan sisäiseen työssäkäyntiin.

Meiltä pendelöidään Helsingin seutukuntaan enemmän kuin mihinkään muuhun yksittäiseen seutukuntaan maakunnan sisällä tai sen ulkopuolella. Peräti yli kolmannes kantahämäläisistä asuinkuntansa ulkopuolella työssäkäyvistä työskentelee Helsingin seudulla. Se onkin maakuntamme tärkein pendelöinnin kohdealue.

Toimenpide: Kehitetään joukkoliikennettä, liityntäyhteyksiä, jalankulun ja pyöräilyn yhteyksiä liikkumisen digitaalisia mahdollisuuksia ja alustapalveluita hyödyntäen.

Kanta-Hämeen rooli pendelöivänä maakuntana vahvistuu. Tavoitteenamme on pääradan yhteyksien parantaminen ja raidekapasiteetin lisääminen, jotka edistävät kestävästi tapahtuvaa pendelöintiä pääkaupunkiseudulle ja muille keskeisille työssäkäyntialueille.

Päärataan liittyvät pitkänajan suunnitellut kehityshankkeet, kuten Helsinki-Tampere-yhteysvälin lisäraiteet ja muut parannukset lisäävät radan kapasiteettia ja lyhentävät matka-aikaa. Tavoitteena on, että Hämeenlinnassa pysähtyisi kaksi kaukojunaa ruuhkatunnissa, sekä sitä tukeva lähijunaliikenne. Riihimäellä tulisi pysähtyä yksi kaukojunavuoro tunnissa, mutta lähiliikenteessä tavoitellaan tiheämpää vuoroväliä, kuin Hämeenlinnan seudulla. Päärata ja valtatie 3 kanssa toimivat monipuolisesti liikenteen kehityskäytävänä ja selkärankana Hämeenlinnan ja Riihimäen seuduilla.

Forssan seudulla maakunnan ulkopuolelle suuntaava joukkoliikenne perustuu pääosin bussiliikenteeseen, jossa tavoitteena on, että bussilla työssäkäynti onnistuu vaivatta koko päivän Helsingin, Hämeenlinnan, Turun ja Porin suuntiin. Lisäksi Forssan seudun saavutettavuuteen vaikuttaa merkittävästi Turku-Toijala-rata ja siihen liittyvät kehityshankkeet.

Kaupunkiseuduilla tavoitteena on toimiva ja tiheä joukkoliikenneverkosto ja kestävine sekä toimivine matkaketjuineen. Meidän tulee panostaa merkittävästi jalankulun ja pyöräilyn infrastruktuuriin koko maakunnan alueella. Näillä tuetaan myös matkaketjujen kestäviä liittymismatkoja. Sähköavusteiset polkupyörät, skuutit ja muut mikroluikkumisvälineet ja -palvelut mahdollistavat entistä pidemmät matkat ilman autoa, myös kuntien välillä. Liikenteen alustapalvelut, kuljetusrobotit ja dronet ovat käytössä vähentämässä arjen liikkumistarvetta erityisesti lyhyillä asiointimatkoilla.

Toimenpide: Vahvistetaan logistiikan solmukohtia erityisesti valtaväylien ja ratayhteyksien varrella yhdessä elinkeinoelämän ja valtion toimijoiden kanssa.

Kanta-Häme on logistiikan välittäjämaakunta. Maakuntamme läpi kulkee merkittäviä kuljetusmääriä ja se on houkutteleva sijoittumiskohde logistisen sijaintinsa vuoksi. Kolme seutukuntaamme (Forssa, Hämeenlinna ja Riihimäki) sijoittuvat strategisesti Suomen tärkeimpien vienti- ja tuontisatamien, sekä väestön ja elinkeinoelämän painopistealueiden läheisyyteen. Maakunnassamme on potentiaalisia mahdollisuuksia kehittää myös yhdistettyjä kuljetuksia.

Sijaintimme on eduksi liikenteen päästövähennystavoitteisiin pääsemiseksi. Roolimme logistisena välittäjämaakuntana on houkutteleva myös raskaan liikenteen jakeluinfraan liittyvien investointien osalta, ja vauhdittanee vaihtoehtoisten polttoaineiden jakelun syntymistä alueelle. Julkisia jakeluasemia ja yritysten omia fossiilittomien käyttövoimien jakelukenttiä on mahdollista syntyä markkinaehtoisesti maakuntamme alueelle.

Toimenpide: Tuetaan kiinteitä kansainvälisiä yhteyksiä parantavia hankkeita (Tallinnan tunneli, merenkurkun kiinteä yhteys, eurooppalainen raideleveys), sekä huolehditaan nykyisten kansainvälisten solmupisteiden saavutettavuudesta.

Kanta-Hämeessä ei ole omia kansainvälisen tason lentoasemia tai satamia, mutta keskeisen sijaintimme vuoksi niitä löytyy useasta naapurustomaakunnastamme. Näiden kansainvälisten solmupisteiden saavutettavuus on Kanta-Hämeelle erittäin tärkeää. Erityisesti Uudenmaan rahtisatamat, Helsingin matkustajasatamat ja Helsinki-Vantaan lentoasema toimivat nykyisellään merkittävinä kansainvälisen liikenteen solmukohtina maakuntamme näkökulmasta.

Koko Suomen liikenneverkkoa on kehitettävä kattavasti myös kansainvälisten yhteyksien osalta. On kiistatta selvää, että Suomen menestys kasvaa lännessä, ja nimenomaan läntisten yhteyksien merkitys kasvaa.

Pääradan raideleveyden muuttamista eurooppalaiseen 1435 mm:n raideleveyteen tulee selvittää objektiivisesti. Raideleveyden muutos pitää nähdä osana laajempaa verkollista kokonaisuutta, sillä Kanta-Hämeen läpi kulkeva päärata tulisi kytkeytymään eurooppalaiseen rataverkkoon mm. Vaasassa mahdollisen merenkurkun kiinteän yhteyden ja Helsingissä Tallinnan tunneli -hankkeen kautta.

Rail Baltica -yhteys ja Helsinki-Tallinna-rautatietunneli avaavat Suomelle ja Kanta-Hämeelle suoremman ja nopeamman yhteyden Keski-Eurooppaan. Helsinki-Tallinna-yhteys sisältyy TEN-T-asetuksen selvitettäviin yhteyksiin, ja sen edistäminen mahdollistaa merkittävän EU-rahoituksen hyödyntämisen.

Maakuntamme toimijoiden tuleekin kaikilla tasoilla edistää näiden yhteyksien ja Kanta-Hämeen kansainvälisen kytkeytyvyyden parantamista.

Tavoite 3.2. Tulevaisuuskestävää asumista Kanta-Hämeessä

Asuminen on keskeinen osa ihmisen arkea – ja samalla yksi aluekehityksen tärkeimmistä rakennuspalikoista. Kanta-Hämeessä halutaan vastata muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin kehittämällä asumista kokonaisvaltaisesti: ei vain asuinrakennuksia, vaan myös yhteisöjä, elinympäristöjä ja arjen sujuvuutta. Meille tulevaisuuskestävä asuminen tarkoittaa valinnan mahdollisuuksia, kohtuullista hintatasoa, yhteisöllisyyttä, ekologisuutta ja monipaikkaisuuden huomioimista.

Vaikutamme asumisen ratkaisulla niin elinvoimaan kuin hyvinvointiin. Tunnistamme niin kaupunkien kuin maaseudun roolit osana asumisen monimuotoista kenttää ja uskomme siihen, että kylät, taajamat ja kaupunginosat voivat kaikki olla vetovoimaisia omilla ehdoillaan. Tavoitteenamme on, että jokaisella on mahdollisuus löytää itselleen sopiva tapa asua nyt ja tulevaisuudessa.

Toimenpide: Asumisen kehittäminen on elämisen kehittämistä, jolloin siinä huomioidaan erilaiset tarpeet ja ympäristöt.

Tulevaisuuskestävän asumisen avulla Kanta-Häme voi säilyttää ainutlaatuisen kulttuuri-identiteetin samalla, kun se mukautuu nykypäivän haasteisiin ja globaaleihin trendeihin.

Maakuntamme vahva identiteetti ja yhteishenki vahvistavat asukkaiden yhteenkuuluvuuden tunnetta ja saavat ihmiset kiinnostumaan elinympäristönsä

kehittämisestä. Kylillä ja kaupunginosilla on omat erityispiirteensä, joita arvostetaan ja vaalitaan. Maahanmuuttajat ja muualta Suomesta muuttaneet tuntevat olonsa tervetulleeksi, ja Kanta-Hämeeseen kerran muuttaneet haluavat jäädä osaksi paikallisyhteisöä. Yhteisöllisen asumisen muotoja edistetään yksinäisyyden tuomien haasteiden hallitsemiseksi.

Kohdistamme uutta asuinrakentamista laadukkaille, kiinnostaville ja yhdyskuntarakenteen kannalta tarkoituksenmukaisille alueille. Edistämme ihmisten mahdollisuutta valita asuinpaikkansa monenlaisten eri elinympäristöjen joukosta ja kynnys Kanta-Hämeeseen muuttamiseen pidetään matalana.

Tunnistamme keskustojen, lähiöiden, kaupunkien asuinalueiden, maaseudun taajamien ja kylien erilaiset kehittämisen tarpeet ja kehitämme niitä riippumatta siitä, onko alue väestöltään kasvava vai ei. Kylät ja kaupungit voivat oppia toisiltaan asumisen kehittämisessä.

Tukemalla vuorovaikutusta ja vierailuja vahvistamme alueidemme välistä ymmärrystä ja uusia ratkaisuja. Maakuntaamme voidaan myös esimerkiksi luoda yhteinen asumisen kehittämisen ohjelma ja järjestää asumiseen liittyviä kumppanuuspöytiä. Kanta-Hämeen asumista markkinoidaan yhdessä.

Toimenpide: Vahvistetaan kausiasumisen roolia osana alueen elinvoimaa ja tuetaan monipaikkaisuuden mahdollistavia asumisen ja elämisen ratkaisuja.

Tunnistamme Kanta-Hämeen merkittävän roolin kakkosasuntojen sijaintimaakuntana ja toisaalta vahvasti pendelöivänä maakuntana, ja vahvistamme tätä roolia. Kausiasuminen ja monipaikkaisuus on tunnistettava osana kasvua.

Räätälöimme palveluita kausiasukille ja osa-aikaisille asujille, jolloin kausiasukkaat kokevat olevansa osa kuntaa. Tunnistamme monipaikkaisuuden vaikutukset kunta- ja palvelurakenteisiin, ja otamme vapaa-ajan asukkaat aktiivisesti mukaan kehittämiseen.

Toimenpide: Asumisen kehittämisessä huomioidaan rakentamisen ja elinympäristön kestävyys.

Asuinrakennusten energiatehokkuus kasvaa Kanta-Hämeessä, ja varaudumme rakentamisessa ja korjaamisessa ilmastonmuutoksen tuomiin vaikutuksiin.

Tunnistamme entistä paremmin olemassa olevan rakennuskantamme ja siihen sitoutuneen rakennusmateriaalin hyötykäytön tärkeyden. Edistämme purettavien rakennusten rakennusosien uudelleenkäyttöä ja kierrättämistä, ja varmistamme, että uudisrakentamisessa käytetään entistä enemmän kierrätysosia. Uudisrakentamisessa pyritään mahdollisimman pitkään elinkaareen ja rakennukset suunnitellaan kestäviksi ja tarvittaessa muunneltaviksi ja käyttötarkoituksen suhteen joustaviksi.

Kehitämme asumisen ja luonnon tasapainoa. Rakentamisessa panostetaan luonnonläheisyyteen ja virkistysmahdollisuuksiin, ja koko maakunnassa mahdollistetaan ekologinen eläminen ja vastuullinen arki.

Varaudumme julkisten rakennusten käytön muutoksiin ennakoivasti osana kuntiemme ja hyvinvointialueen palveluverkkosuunnittelua. Etsimme tyhjilleen jääville rakennuksille aktiivisesti uusia käyttötarkoituksia, ja niiden kehittämistä esimerkiksi asumiseen tai yhteisölliseen toimintaan edistetään yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Vanhojen rakennusten kunnostaminen, luova uusiokäyttö ja myyminen paikallisille tai yksityisille kehittäjille nähdään ensisijaisena ratkaisuna purkamisen sijaan. Näin rakennettu ympäristö ja kulttuuriperintö saavat uuden elämän osana alueen vetovoimaa ja kestävä kehitystä.

Tavoite 3.3. Kulttuuri ja matkailu vahvistavat pehmeää vetovoimaa

Kulttuuri ei ole vain kuvataiteen, musiikin ja kirjallisuuden kokoelmia, vaan ajassa elävää monimuotoisuutta, joka rikastuttaa elämäämme ja tekee meistä inhimillisiä. Kulttuuri antaa makuja, värejä ja syvyyttä arkeemme. Hämäläistä kulttuuria kuvaa erityisesti monipuolisuus, joka ulottuu kulttuurimaisemista kädentaitoihin, ruokaan ja esittävään taiteeseen. Meillä kulttuuri ei ole pelkästään hengen ravintoa, vaan myös ruoka on vahvasti osa sitä. Olemmekin julistautuneet ruokamaakunnaksi, Herkkujen Hämeeksi.

Kulttuuripalvelujen ja kulttuurin harrastamisen on oltava saavutettavissa kaikille. Vain elävä kulttuuri kykenee luomaan siltoja menneisyyden ja tulevaisuuden välillä, kantamaan mukanaan perinteitä, tarinoita ja arvoja – kertomaan aikakautensa ihmisyyden tarinaa. Kulttuuri luo yhteyksiä ihmisten ja yhteisöjen välille ja tarjoaa mahdollisuuksia itsensä ilmaisuun ja luovuuteen. Yhtä lailla liikunta ja luontoon liittyvät elämykset tukevat yhteisöllisyyttä ja terveyttä – Evo sekä Torronsuon ja Liesjärven kansallispuistot tarjoavat siihen ainutlaatuisen ympäristön, jossa yhdistyvät liikkuminen, luonto ja paikallinen kulttuuriperintö.

Toimenpide: Tuetaan hämäläistä kulttuuria ja kulttuurin tekijöitä

Kanta-Hämeen kulttuurielämä rakentuu monipuolisesta ja elävästä yhteistyöstä. Kulttuurin vahvuus syntyy kuntiemme, yhdistystemme, oppilaitostemme, taiteilijoiden ja vapaaehtoisten toimijoiden panoksesta. Kulttuuritoiminta tukee maakuntamme identiteettiä, hyvinvointia ja elinvoimaa, ja sen merkitys näkyy arjessa tapahtumina, elämyksinä ja yhteisöllisyytenä.

Maakunnallisen kulttuurityön tukena ovat muun muassa kulttuuristipendit, alueelliset verkostot ja tapahtumat, jotka edistävät taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Yhteistyötä tehdään laajasti esimerkiksi Hämeen Kylien, Kotiseutuliiton, Kuntaliiton, Suomen kulttuurirahaston Hämeen rahaston ja opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

Tavoitteenamme on vahvistaa kulttuurin näkyvyyttä, saavutettavuutta ja jatkuvuutta koko maakuntaamme rikastuttavana voimavarana, osana Kanta-Hämeen pehmeää vetovoimaa ja arjen sujuvuutta.

Toimenpide: Rakennettua kulttuuriympäristöä ja hämäläistä kulttuurimaisemaa vaalitaan ja kehitetään

Hämeen historiallinen ja kerroksellinen rakennettu ympäristö toimii identiteettimme ja kulttuurimme kivijalkana. Hämäläiset arvostavat ja vaalivat elinympäristöään. Pyrimme säilyttämään ympäristön kauneuden ja historiallisen todistusvoiman myös tuleville sukupolville. Rakennetun ympäristön ja monipuolisten maisemien kiinnostavuus on yksi keskisiä kulttuurillisia vetovoimatekijöitämme.

Arvostamme rakentamisen perinteitä ja tuemme vanhojen rakennusten kunnostamista. Pidämme huolta rakennuksista ja pyrimme pidentämään niiden elinkaarta. Myös

uudisrakentamisessa pyritään mahdollisimman pitkään käyttöikään. Rakennusten suojeleminen ylläpitää elinympäristön arvoa ja laatua, ja näemme sen myös kulttuuritekona, ei kehittämistä vaikeuttavana esteenä.

Toimenpide: Matkailu on yksi Hämeen vetovoimatekijöistä

Häme on ainutlaatuinen alue hyvien liikenneyhteyksien ja suurten kaupunkiseutujen läheisyydessä. Hyödynnämme matkailun kehittämisessä maakuntamme vahvuuksia: luonnon monimuotoisuutta, kulttuuria, ruokaperinteitä, sekä tapahtuma-, kokous- ja kongressipalveluita. Tavoitteenamme on rakentaa Hämeestä alue, jossa matkailu on merkittävä ja kasvava elinkeino.

Luonnon hyvinvointivaikutukset ovat osa Hämeen matkailun ydintä. Rauhalliset järvimaisemat, metsät ja retkeilyreitit tarjoavat sekä asukkaille että matkailijoille tilaa palautua, liikkua ja vahvistaa henkistä hyvinvointia.

Vauhditamme matkailun edistämistä laajalla yhteistyöllä, johon osallistuvat niin paikalliset toimijat, seutujemme matkailuvastaavat, kauppakamarit, kehittämissyhtiöt kuin kansalliset verkostot kuten Visit Finland. Yhteistyön kautta edistämme myös matkailun rahoitusmahdollisuuksia ja pyrimme vahvistamaan maakuntamme asemaa tasapainoisessa matkailun kehittämisessä koko Suomessa.

Tavoite 3.4. Ilmastokestävä Kanta-Häme

Toimenpide: Lisätään tietoisuutta ilmastoriskeistä sekä edistetään yhteisen tilannekuvan ja tahtotilan luomista koko maakunnassa.

Ilmastomuutokseen liittyy merkittäviä riskejä myös Suomessa. Ilmastomuutos vaikuttaa merkittävästi sääolosuhteisiin ja sitä kautta moniin elinkeinoihin ja yhdyskuntien rakenteisiin. Seuraukset riippuvat maakuntien ja kuntien ominaispiirteistä kuten esimerkiksi sijainnista, ympäristön ominaispiirteistä, yritysmaailman ja väestön rakenteesta. Hillinnän lisäksi ilmastomuutokseen sopeutuminen, eli ilmastomuutoksen vaikutusten ja seurausten ennaltaehkäisy, vähentäminen ja niihin varautuminen, sekä samalla yhteiskunnan ilmastokestävyyden vahvistaminen, on entistä tärkeämpää. Kanta-Hämeen ilmastomuutokseen sopeutumisen suunnitelma hyväksyttiin kesällä 2025. Sopeutuminen edellyttää laaja-alaisuutensa myötä eri toimijoiden välistä yhteistyötä sekä yksityisen ja julkisen sektorin voimien yhdistämistä kaikilla hallinnon tasoilla.

Toimenpide: Varaudutaan ilmastomuutoksen vaikutuksiin

Ilmastomuutos asettaa merkittäviä haasteita, joihin on välttämätöntä varautua. Muuttuvat olosuhteet vaikuttavat sekä arjen käytäntöihin että alueen elinkeinoihin.

Talvien lämpeneminen voi vähentää rakennusten lämmityksen energiankulutusta, mutta samalla pitenevät hellejaksot lisäävät viilennystarvetta. Kasvukauden pidentyminen muuttaa maataloustuotannon edellytyksiä ja voi lisätä huoltovarmuutta. Metsien kasvu saattaa kiihtyä, mikä kestävästi hyödynnettynä vahvistaa metsäsektorin taloudellista merkitystä.

Vaikka ilmasto lämpenee, Suomi pysyy edelleen suhteellisen viileänä. Niin paikalliset, seudulliset, kuin kansallisetkin matkailutoimijamme osaavat tarttua mahdollisuuteen ja

houkutella Keski- ja Etelä-Euroopan hellepakolaisia viihtymään viileässä Kanta-Hämeessä.

Toimenpide: Luonnon monimuotoisuutta parannetaan suosimalla kokonaisvaltaista lähestymistapaa, jossa otetaan huomioon kunkin ympäristön erityispiirteet ja edistetään luonnon omia prosesseja.

Vihreän lisääminen kaupungeissa ja niiden ulkopuolella tukee luonnon monimuotoisuutta ja auttaa ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sopeutumisessa. Metsät ovat biodiversiteetin kannalta olennaisia. Ilmastokestävällä metsänhoidolla voidaan varmistaa metsien kyky sopeutua ilmastonmuutokseen sekä hillitä metsänhoidon valinnoilla ilmastonmuutosta. Ilmastokestävät, hyvin kasvavat ja monimuotoiset metsät myös sitovat hiiltä tehokkaasti kasvunsa aikana. Kaupunki- ja taajamavihreät lisäävät alueiden viihtyvyyttä, muokkaavat pienilmastoa miellyttävämmäksi ja auttavat tulvariskien hallinnassa. Monimuotoiset ja hyväkuntoiset viher- ja virkistysalueet ovat sekä asumisen että matkailun vetovoimatekijöitä.

3. Älykkään erikoistumisen strategia

Älykästä erikoistumista tarvitaan erityisesti hanketyössä ja Euroopan unionilta saatavan rahoituksen suuntaamisessa maakuntamme toimijoille. Yhteistyössä maakunnan toimijoiden, kehittäjien ja yritysten kanssa kokoamme yhteen niitä vahvuusalueita, joihin maakuntamme tutkimus- ja innovaatiotyössä panostetaan.

Kanta-Hämeen älykkään erikoistumisen strategia (ÄES) ohjaa osaamisen, innovaatioiden ja investointien suuntaamista niille aloille, joilla maakunnallamme on vahvaa osaamista, kasvupotentiaalia ja mahdollisuus kansainväliseen erottautumiseen.

Strategian avulla luomme perustan osaamispohjaiselle ja kestäväälle kasvulle. Strategia tukee erityisesti maakuntaohjelmamme teemaa Kestävä elinvoima ja investoinnit, jonka ytimessä ovat yritysten kasvu, innovaatiot ja investointien houkuttelu. ÄES tarjoaa rakenteen ja suunnan sille, että elinvoimapolitiikkamme perustuu vahvuuksiin ja suuntautuu niille aloille, joilla kehittämistyöllä on eniten vaikuttavuutta pitkällä aikavälillä. ÄES suuntaa myös yrityksille myönnettävää kehitysrahoitusta.

Kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö ovat strategiamme keskeinen osa. ÄES mahdollistaa ratkaisujen kehittämisen, jotka vastaavat sekä alueellisiin, että globaaleihin haasteisiin. Strategia toimii maakuntamme osaamisperustaisen ja kestävän kasvun alustana.

Teeman lukuohje

Asukkaat, yhteisöt ja yrittäjät – miksi tämä koskee sinua?

Älykäs erikoistuminen tarkoittaa niitä vahvuuksia, joihin Kanta-Häme rakentaa tulevaisuuden kasvua. Se näkyy uusina työpaikkoina, yritysten uudistumisena ja yhteistyönä oppilaitosten, tutkimuksen ja yritysten välillä. Kun osaaminen ja innovaatiot kytkeytyvät arkeen, se vahvistaa koko maakunnan elinvoimaa.

Viranhaltijat ja kunnat – miksi tämä on tärkeä kunnalle?

ÄES antaa suunnan kunnan elinvoima- ja teollisuuspolitiikalle. Puolustusteollisuus, bio- ja kiertotalous, elintarviketeollisuus sekä teknologinen uudistuminen ovat aloja, joissa

yhteistyö ja investoinnit ratkaisevat. Kunnat voivat omilla päätöksillään tukea kehitystä, vahvistaa TKI-ympäristöjä ja varmistaa, että osaaminen ja työpaikat kiinnittyvät alueelle.

Hankekehittäjät ja hankehakijat – mitä mahdollisuuksia tämä avaa sinulle?

Älykkään erikoistumisen painopisteet ovat niitä teemoja, joihin rahoittajat ja strategiset kumppanit hakevat ratkaisuja. Puolustusteollisuuden testialustat, kiertotalouden ekosysteemit, vastuullinen ruoantuotanto ja teollisuuden teknologinen uudistuminen tarjoavat mahdollisuuksia hankkeille, jotka kytkevät yritykset, oppilaitokset ja kansainväliset verkostot yhteen. Näissä avauksissa on tilaa uusille ideoille ja yhteistyölle, jolla Häme voi erottautua myös kansallisella ja eurooppalaisella tasolla.

3.1. Älykkään erikoistumisen neljä painopistettä

Älykästä erikoistumista tarvitaan yksinkertaisuudessaan viisaiden valintojen tekemiseen ja rahoituksen suuntaamiseen. Tätä maakuntaohjelmaa valmisteltaessa järjestimme useita tilaisuuksia ja kävimme laajasti keskustelua keskeisten toimijoidemme ja yhteistyökumppaneidemme kesken siitä, mitkä ovat viisaita valintoja Kanta-Hämeen kehityksen ja menestyksen kannalta.

Tärkeintä valintojen tekemisessä on se, että olemassa olevat resurssit kohdennetaan oikein, niiden käyttö on tehokasta ja niillä saadaan aidosti yhteistä hyvää aikaan. Älykäs erikoistuminen ei kuitenkaan ole vain resurssiajattelua, vaan se on myös yhteistyötä ja kumppanuutta, jotta saamme ekosysteemin toimimaan.

Hyvien keskustelujen ja yhteisten näkemysten pohjalta muodostuivat seuraavat ohjelmakauden 2026–2029 neljä älykkään erikoistumisen painopistettä.

3.1.1. Puolustusteollisuus ja kaksikäyttöteknologiat

Puolustukseen liittyvä valmistava teollisuus on Kanta-Hämeessä strategisesti merkittävä ja kasvava toimiala. Alueellamme toimii useita yrityksiä, jotka valmistavat puolustusvoimien ja muiden viranomaisten käyttöön soveltuvia ns. korkean teknologian ratkaisuja, panssaroituja ajoneuvoja, tekstiili- ja suojarusteita ja muuta suorituskykyä tukevaa puolustusmateriaalia. Toimijat ovat osa kansallisia ja kansainvälisiä toimitusketjuja, ja niiden työ tukee maakuntamme elinvoimaa, huoltovarmuutta ja kokonaisturvallisuutta.

Vahvuutenamme on jo olemassa oleva valmistavan teollisuuden osaamisperusta, jota voidaan hyödyntää laajasti turvallisuuteen liittyvissä sovelluksissa. Kehittämisen painopisteitä ovat erityisesti robotiikka, kehittynyt ja automatisoitu valmistusteknologia sekä kaksikäyttöteknologiat. Nämä muodostavat pohjan myös uusille innovaatioille, kasvaville yrityksille ja turvallisuusteollisuuden startup-yrityksille.

Ekosysteemiajattelu on keskeistä Kanta-Hämeessä, ja sen tavoitteena on rakentaa toimivia kehitysympäristöjä ja monialaisia verkostoja, joissa teolliset toimijat, teknologiayritykset ja palveluntarjoajat voivat kehittää yhdessä uusia ratkaisuja nopeasti muuttuvien turvallisuustarpeiden tueksi. Teema kytkeytyy kansallisiin ja eurooppalaisiin turvallisuusstrategioihin, kuten Euroopan puolustusrahastoon (EDF), ja vahvistaa maakuntamme asemaa osana modernia turvallisuustuotannon verkostoa. Samalla se tukee koko valmistavan teollisuuden uudistumista, tuottavuuden parantamista ja osaamisen vahvistamista, sekä rakentaa maakuntamme profiilia vastuullisena ja teknologisesti kehittyvänä teollisuusalueena.

Puolustuksen kokonaisuus rakentuu laajasta kokonaisturvallisuuden näkökulmasta, joka kattaa huoltovarmuuden, varautumisen, siviiliturvallisuuden sekä kaksikäyttötuotteet ja -teknologiat. Tämän kehityksen kautta puolustukseen liittyy Kanta-Hämeessä myös uusia elinvoiman mahdollisuuksia.

3.1.2. Bio- ja kiertotalous

Maakunnassamme kehitetään kiertotalouden ja biopohjaisen tuotannon ratkaisuja, joissa yhdistyvät teolliset symbioosit, materiaalivirtojen tehokas hyödyntäminen ja ilmastokestävyyden vahvistaminen. Meillä toimii kehittyneitä ekoteollisuusalueita kaikissa seutukunnissa. Nämä muodostavat kasvualustan uudenaikaiseen teollisuuteen, jossa resurssiviisaus, ympäristövastuu ja liiketoiminnallinen kilpailukyky kulkevat käsi kädessä.

Kiertotalouden ratkaisuja kehitetään erityisesti rakentamisen, jätehuollon, biomassojen, tekstiilien ja elintarvikealan aloilla. Samalla vahvistetaan luonnonvarojen kestävä käyttöä niin, ettei uusiutuvia resursseja kuluteta nopeammin kuin ne ehtivät uusiutua. Kiertotalouden edistäminen kytkeytyy tiiviisti myös digitalisaatioon, ruokajärjestelmään ja älymaatalouteen. Dataa, automaatiota ja sensoriteknologiaa hyödyntävä älymaatalous tukee ruokahävikin vähentämistä ja luonnonvarojen tehokasta hyödyntämistä, luoden samalla uusia mahdollisuuksia kestäväan ruoantuotantoon ja maaseudun elinvoimaan.

Teollisissa symbiooseissa yrityksemme voivat tuottaa lisäarvoa toisilleen jakamalla materiaali- ja energiavirtoja sekä kehittämällä yhteisiä palveluita ja tuotteita. Jakamistalous, palvelullistaminen ja digitaalinen elinkaarihallinta avaavat uusia liiketoimintamalleja, jotka vähentävät tuotannon ja kulutuksen ympäristövaikutuksia.

Kanta-Hämeen kiertotalousprofiilia vahvistetaan myös kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Erityisesti ylimaakunnalliset hankkeet tarjoavat väylän yhteisiin TKI-avauksiin ja vaikuttavuuden kasvattamiseen. Näin kiertotalous toimii paitsi kestäväan kasvun moottorina myös osana maakuntamme vetovoimaa ja kilpailukykyä.

3.1.3. Vastuullinen ruoantuotanto ja elintarviketeollisuus

Kanta-Hämeen ruokajärjestelmä yhdistää vahvan perinteen ja uudistuvan teknologian. Maakuntamme on edelläkävijä vihreään talouteen siirtyvässä ruoantuotannossa, jossa yhdistyvät ilmastokestävät ratkaisut, teknologiset innovaatiot ja vastuullinen kuluttaminen. Ruokaketjun kehittämisen painopisteitä ovat eettisyys, ympäristökestävyys, automaatio, logistiikka ja jalostusarvon kasvattaminen. Samalla avautuu uusia liiketoimintamahdollisuuksia koko arvoketjussa.

Maakunnassamme toimii merkittäviä elintarvikealan yrityksiä ja aktiivista TKI-toimintaa. Digitaalisuus, sensoriteknologia ja tiedolla johtaminen kytkeytyvät ruokaketjun eri vaiheisiin ja tukevat ruokajärjestelmän uudistumista. Ruokahävikin vähentäminen toimii konkreettisena esimerkkinä siitä, miten teknologia, kuluttajavaikuttaminen ja kiertotalouden periaatteet voivat yhdistyä vaikuttavaksi innovaatioksi.

Ruokajärjestelmä on myös merkittävä ilmastokysymys. Kanta-Hämeessä ilmastotavoitteita lähestytään kokonaisvaltaisesti lisäämällä vuoropuhelua tuotannon ja kulutuksen välillä. Eri toimijoilla on jo käynnissä monia ilmastomuutokseen sopeutumiseen tähtääviä toimia, ja erityisesti ravinneriitto, maatalouden ilmastoratkaisut sekä hiilinielut ovat osa tulevaisuuden kestäviä ratkaisuja.

Maakunnallinen kiertotalouden tiekartta toimii alustana ruokajärjestelmämme uudistamiselle. Tavoitteenamme on siirtyä resurssitehokkaaseen ja ilmastoviisaaseen tuotantoon, joka tukee myös aluetaloutta, huoltovarmuutta ja vientipotentiaalia. Tietoisuuden lisääminen, tutkimuslähtöiset innovaatiot ja käytännön pilotit rakentavat pohjan Kanta-Hämeen roolille kestävän ruokajärjestelmän edelläkävijämaakuntana.

3.1.4. Teknologinen uudistuminen

Kanta-Hämeen kilpailukyvyyn kannalta keskeistä on kyky uudistaa teollista tuotantoa sekä hyödyntää digitalisaation tarjoamia mahdollisuuksia automatisaatiossa ja liikkumisessa. Teknologinen uudistuminen vauhdittaa valmistavan teollisuutemme modernisaatiota, uusien tuotteiden kehittämistä ja palveluiden digitalisoitumista.

Uudistuminen nojaa automaatioon, robotiikkaan ja kehittyneisiin tuotantomenetelmiin, joiden avulla parannetaan tuottavuutta, vahvistetaan vastuullisuutta ja kehitetään korkean jalostusarvon ratkaisuja. Tämä luo pohjan uusille liiketoimintamalleille ja asiakaslähtöisille digipalveluille.

Digitalisaatio toimii aluekehittämismme läpileikkaavana mahdollistajana. Datatalous, tekoäly, kyberturvallisuus ja digitaaliset palveluinnovaatiot tukevat tehokkuuden kasvua, saavutettavuutta ja parempaa asiakaskokemusta eri toimialoilla.

Teema edistää kokeilukulttuuria, pilotointeja ja kehitysalustoja erityisesti niillä alueilla, jotka eivät vielä kiinnity vakiintuneisiin toimialoihin. Teknologinen uudistuminen vahvistaa Kanta-Hämeen toimijoiden kykyä ennakoida muutoksia, rakentaa tulevaisuuden osaamista ja asemoitua osaksi kansallisia ja eurooppalaisia innovaatioverkostoja.

3.2. Älykkään erikoistumisen kumppanuudet

Etelä-Suomen NUTS2-alueen maakunnat tiivistävät älykkään erikoistumisen yhteistyötä. Yhdistämällä voimamme voimme löytää parempia ratkaisuita. Yhteisen kehittämisen teemoja ovat erityisesti kiertotalouden saavuttaminen, riippuvuuden vähentäminen fossiilisista polttoaineista ja maailmanlaajuisen ruokaturvallisuuden lisääminen. Läpileikkaavina teemoina ovat huoltovarmuus ja kokonaisturvallisuus. Teemat kulkevat maakunnan omien älykkään erikoistumisen painopisteiden rinnalla erityisesti kansainvälisissä ja EU-yhteyksissä.

Yhteistyön tavoitteena on osallistua EU-alustoille ja -ohjelmiin yhdessä, lisätä kansainvälistä näkyvyyttä sekä toimijoiden ylimaakunnallista yhteistyötä. EU:ssa toimitaan pitkälti suuralueina, jolloin yhteistyö tuo lisää painoarvoa Etelä-Suomen maakunnille ja mahdollistaa EU-alustojen ja -ohjelmien hyödyntämisen yhtä maakuntaa laajemmin. Etelä-Suomen NUTS2-alue kattaa EU:n aluejaon mukaisesti Etelä-Karjalan, Kanta-Hämeen, Kymenlaakson, Päijät-Hämeen ja Varsinais-Suomen. Yhteisiä innovaatiomahdollisuuksia haetaan aktiivisesti myös muiden alueiden.

3.3. Älykkään erikoistumisen seuranta

Älykkään erikoistumisen strategia ohjaa lakisääteisesti EU-tukien käyttöä maakunnassa. Älykkään erikoistumisen strategian toteutumista seurataan osana maakunnallista tilannekuvaa ja kehityskuvaa. Seurannan tavoitteena on arvioida, miten valitut painopisteet vahvistavat Kanta-Hämeen osaamispohjaa, uudistumiskykyä ja

kykyä asemoitua kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa. Huomiota kiinnitetään erityisesti siihen, syntykö painopistealueilla uusia avauksia, kumppanuuksia, rahoitusta ja vaikuttavia kehittämistoimia.

Seuranta rakentuu määrälliseen ja laadulliseen tietoon. Tilastot, rahoitusvirrat ja hankekokonaisuudet muodostavat seurannan kokonaisuuden, jota täydennetään toimijoiden havainnoilla ja asiantuntija-arvioilla. Lisäksi seurannassa tarkastellaan, miten ÄES tukee muiden maakuntaohjelman teemojen toteutumista ja täydentää alueen kehittämisen kokonaiskuvaa.

Seurannan pohjalta ÄES-painopisteitä voidaan tarvittaessa tarkentaa ja uudelleen suunnata, jotta strategia säilyy ajankohtaisena ja kykenee vastaamaan nopeasti muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

4 Maakuntaohjelman toteutumisen seuranta

Maakuntaohjelman seuranta perustuu vuosittain laadittavaan tilannekuvaan, jossa Kanta-Hämeen kehitystä tarkastellaan analyttisesti ja kokonaisvaltaisesti suhteessa ohjelman tavoitteisiin. Tilannekuva kokoaa yhteen tilastotiedon, ennakkoinnin, asiantuntija-arviot ja toimijakentän havainnot. Tarkastelu rakentuu ohjelman kolmen pääteeman mukaisesti, mutta huomiota kiinnitetään teemojen välisiin kytköksiin ja alueellisiin eroihin.

Seurannan tavoitteena on tunnistaa muutostrendejä, arvioida toimenpiteiden vaikuttavuutta ja ohjata resurssien käyttöä tarkoituksenmukaisesti. Tilannekuva toimii maakuntaohjelman toimeenpanon työkaluna ja osana valtion ja maakuntien aluekehittämiskeskustelua. Se tukee strategista päätöksentekoa ja mahdollistaa kehittämistoimien jatkuvan arvioinnin ja suunnan tarkistamisen.

Teema 1: Kestävä elinvoima ja investoinnit

Investointien, yritysekosysteemien, TKI-toiminnan ja uudistuvan yritystoiminnan kehitystä tarkastellaan kokonaisuutena osana maakunnallista tilannekuvaa. Seuranta kohdistuu erityisesti yritysten toimintaympäristön muutoksiin, strategisen yhteistyön vahvistumiseen, kehitysympäristöjen ja osaamisverkostojen hyödyntämiseen sekä osaavan työvoiman saatavuuteen.

Lisäksi arvioidaan, miten alueen rakenteet ja palvelut tukevat yritysten kasvua, uudistumista ja vastuullisuutta. Arviointi perustuu tilastollisiin indikaattoreihin ja toimijakentältä saatavaan laadulliseen tietoon, joiden avulla muodostetaan kokonaiskuva elinkeinoelämän tilasta, kehityssuunnista ja toimenpiteiden vaikuttavuudesta.

Teema 2: Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt

Hyvinvoivan väestön ja yhteisöjen kehitystä tarkastellaan monipuolisesti osana maakunnallista tilannekuvaa. Seuranta kohdistuu erityisesti kansainvälistymiseen, hyvinvointieroihin sekä koulutuksen, työn ja osallisuuden välisiin yhteyksiin.

Kansainvälisen vetovoiman kehitystä tarkastellaan kotoutumisen, monikielisten palvelujen ja työperusteisen maahanmuuton edistymisen näkökulmasta osana muuttoliikenteen tilannekuvaa.

Hyvinvointierojen kaventamista arvioidaan hyödyntämällä alueellista hyvinvointidataa, jossa analysoidaan erityisesti palvelujen kohdentumista, segregaatiokehitystä ja alueellisia tarpeita. Lisäksi koulutuksen, työn ja hyvinvoinnin kytkeytymistä toisiinsa seurataan toimijoiden yhteistyön ja tietojohtamisen mallien avulla.

Seurannan tavoitteena on tunnistaa kehityssuuntia, ohjata toimenpiteitä ja tukea väestön hyvinvointia kestävästi eri puolilla maakuntaa.

Teema 3: Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto

Vetovoimaisen elinympäristön ja monimuotoisen luonnon kehitystä tarkastellaan kokonaisuutena, jossa keskiössä ovat pehmeät vetovoimatekijät – kuten luonto, sijainti, asuminen, kulttuuri ja tapahtumat. Näiden tekijöiden merkitys korostuu arjen hyvinvoinnissa, elinvoimassa ja alueen houkuttelevuudessa.

Ilmastotoimia seurataan maakunnallisten tietopohjien, kuten Ilmastovahdin, avulla. Huomio kohdistuu erityisesti energiatehokkuuden parantamiseen, kestävään liikkumiseen ja kiertotalouden edistämiseen. Liikkumisen ja saavutettavuuden kehitystä tarkastellaan joukkoliikenteen sujuvuuden, liikenneyhteyksien parantumisen ja digitaalisten ratkaisujen hyödyntämisen kautta.

Asumisen kehitystä seurataan osana tilannekuvaa, painottuen erityisesti asumistrendeihin, kuten monipaikkaisuuden ja vapaa-ajan asumisen rooliin, sekä asumisen kytkeytymiseen alueen elinvoimaan ja vetovoimaan. Arviointi perustuu tilastolliseen ja laadulliseen tietoon, jonka avulla tunnistetaan kehityssuuntia ja ohjataan maankäytön ja palveluiden suunnittelua.

Liitteet

Liite 1: SOVA- lain mukainen maakuntaohjelman vaikutusten arviointimenettely

Maakuntaohjelman laadinnassa noudatetaan lakia viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (SOVA-laki).

Arvioitavaksi tulevat ohjelman toteuttamisen kannalta merkittävät vaikutukset. Keskeistä arvioinnissa on ohjelman linjausten ja esille nostettujen kehittämistoimenpiteiden vaikutukset suhteessa kehittämisen periaatteisiin, määrällisiin tavoitteisiin ja ohjelman ympäristötavoitteisiin.

SOVA-lain mukainen kuuleminen tehdään maakuntaohjelman vuorovaikutusprosessin yhteydessä. Maakuntaohjelman hyväksymispäätöksessä tulee olla SOVA-lain 11§ mukainen perusteltu kannanotto siitä, miten ympäristöselostus ja siitä saadut mielipiteet ja lausunnot on otettu huomioon ohjelmaa viimeisteltäessä.

Ympäristöarvioinnilla tarkoitetaan SOVA-lain 8–11 §:n mukaista suunnitelman tai ohjelman ympäristövaikutusten arviointia ja siihen sisältyvää ympäristöselostuksen laatimista, kuulemisten järjestämistä, ympäristöselostuksen ja kuulemisten tulosten huomioon ottamista päätöksenteossa sekä päätöksestä tiedottamista.

Ympäristövaikutuksella tarkoitetaan suunnitelman tai ohjelman välitöntä ja välillistä vaikutusta Suomessa ja sen alueen ulkopuolella:

- ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen
- maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen
- yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön
- luonnonvarojen hyödyntämiseen
- yllä mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin
- ohjelman taloudellisiin vaikutuksiin
- ohjelman yhteiskunnallisiin vaikutuksiin

Hämeen ympäristön nykytilaa on arvioitu seuraavista näkökulmista:

- Luonto ja maaperä
- Metsät ja pellot
- Vedet
- Maisema ja kulttuuriympäristö
- Ilma ja melu

Ympäristöselostus kokonaisuudessaan on maakuntaohjelman liitteenä.

Vaikutusten arviointi on toteutettu maakuntaohjelman laatimisprosessin yhteydessä asiantuntija-arviona.

Maakuntaohjelman toteuttamisen merkittävämät vaikutukset

Maakuntaohjelma on luonteeltaan yleispiirteinen ja strateginen ohjelma, mikä ohjaa vaikutusten arvioinnin tarkkuutta. Yksityiskohtainen vaikutusten arviointi tehdään hankkeiden ja toimenpiteiden suunnittelun ja toteutuksen yhteydessä. Keskeistä arvioinnissa on ohjelman linjausten ja esille nostettujen kehittämistoimenpiteiden vaikutukset suhteessa kehittämisen periaatteisiin, määrällisiin tavoitteisiin sekä Suomen ja Hämeen ilmastotavoitteisiin.

Kanta-Häme on asettanut tavoitteekseen olla hiilineutraali vuonna 2035. Maakunnan ilmastotavoitteet hyväksyttiin Kestävän kasvun Häme 2022–2025-maakuntaohjelman yhteydessä. ([Maakunnalliset ilmastotavoitteet](#))

Maakuntaohjelmalle ei ole laadittu valmisteluvaiheessa vaihtoehtoja. Tulevaisuuden näkymiä vuoteen 2060 hahmottelevia skenaarioita esitellään tarkemmin maakuntaohjelman luvussa 3. Maakuntaohjelma sisältää kolme kärkeä:

- Kestävä elinvoima ja investoinnit
- Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt
- Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto

Koko ohjelman läpi leikkaavana teemana on ilmastonmuutos, sen hillitseminen ja siihen sopeutuminen sekä elinkeinoelämän ja yritysten tarpeet. Häme sitoutuu ohjelmissaan ilmasto- ja vähähiilisyystavoitteiden saavuttamiseen ja kestäväan kasvuun.

Maakuntaohjelman kärkien sisällöt kuvaillaan luvussa 4.

Seuraavassa taulukossa esitetään yhteenveto ohjelman toteutumisen kokonaisvaikutuksista. Taulukko on suuntaa antava ja kuvaa ohjelman toteutumisen vaikutusten suuntaa. Usein vaikutukset ovat kaksisuuntaisia ja riippuvat myös vaikutusten arvioijan näkökulmasta.

Ks. Arviointitaulukot (erillinen Excel)

++ Voimakas myönteinen vaikutus

+ Myönteinen vaikutus

0 Vaikutus on neutraali/vaikutus on vaikeasti arvioitavissa

- Kielteinen vaikutus

- - Voimakas kielteinen vaikutus

+ - Vaikutus on kaksisuuntainen

Toteutuessaan maakuntaohjelma on vaikuttava ja luo lisäarvoa alueelle. Tavoitteena on myönteisten vaikutusten saavuttaminen ja toisaalta kielteisten vaikutusten minimointi.

Ohjelman toteuttamisessa on pyrittävä tasavertaisesti huomioimaan ympäristön, ihmisen ja yhteiskunnan sekä kestäväan talouskasvun kannalta tärkeät näkökulmat. Vaikutusten arviointiin tuo erityisesti epävarmuutta se, että maakuntaohjelmaa edistetään pääsääntöisesti hankkeiden avulla.

Isojen muutosten prosessit ovat hitaita ja aikaa vieviä. Muutosprosessien tuloksia ei välttämättä nähdä vielä tällä maakuntaohjelmakaudella, mutta muutosprosessien

käynnistäminen ja käynnissä olevien jatkuminen ovat tärkeässä roolissa myös tällä ajanjaksolla. Myös hankkeiden toimijat ovat rajallisia, joten on tärkeää, että hankkeiden ansiosta saavutetut edistysaskeleet ovat pysyviä eivätkä kuihdu kokoon hankkeen päättyessä.

Toimenpiteiden koordinointi ja yhteistyön lisääminen eri toimijoiden välillä on tärkeää, jotta kehittämishankkeet ja muut toimenpiteet ruokkivat toisiaan ja rakentuvat toisten saavuttamien tulosten päälle.

Kestävä elinvoima ja investoinnit

Pääosin vaikutukset ovat positiivisia tai neutraaleja. Ohjelma edistää kiertotalouden toteutumista ja pyrkii säästämään luontoa ja luonnonvaroja. Yrittäjyyttä kehitetään ympäristötietoiseksi ja se edistää vähähiilisyyttä ja luonnon monimuotoisuuden huomioon ottamista.

Työllisyyden kasvu ja kestävä ruoantuotanto vaikuttavat myönteisesti maakunnan elinvoimaan ja väestöön. Digitalisaation kehittyminen ja uusien palvelujen ja palvelualustojen käyttöön ottaminen helpottavat ja säästävät resursseja. Laadukas muotoilu ja vastuullinen suunnittelu helpottavat ja sujuvoittavat laitteiden ja palveluiden käyttöä.

Automatiikan ja digitaalisten laitteiden lisääntyminen ja lisääntyvä käyttö vaativat yhä enemmän ja enemmän akkuminaaleja sekä muita harvinaisia metalleja. Tämä taas vaatii merkittävässä määrin kaivannaisteollisuuden lisäämistä, mikä tuhoaa luontoa ja luonnonympäristöjä peruuttamattomalla tavalla.

Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt

Pääosin vaikutukset ovat positiivisia tai neutraaleja. Toimenpiteet tähtäävät työllisyyden kasvuun ja jatkuvan oppimisen valmiuksien parantamiseen. Parantuva taloudellinen tilanne mahdollistaa myös hyvinvointipalveluiden sekä ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen vaikuttaviin seikkoihin panostamisen.

Joustava ja reagointikykyinen sekä työelämän kanssa tiiviissä yhteistyössä toimiva koulutusjärjestelmä edistää eri-ikäisten ja eri kieli- ja kulttuuritaustoista tulevien ihmisten työllistymismahdollisuuksia ja hyvinvointia.

Työpaikkojen mahdollinen keskittyminen kaupunki- ja kuntakeskuksiin saattaa aiheuttaa mm. palvelutason heikkenemistä maaseudulla. Työelämän muuttuminen, uudet vaatimukset ja tarve jatkuvaan oppimiseen voi aiheuttaa ahdistuneisuutta ja lisätä syrjäytymisen riskiä.

Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto

Pääosin vaikutukset ovat positiivisia tai neutraaleja. Kanta-Hämeen keskeinen sijainti ja hyvät yhteydet parantavat asukkaiden mahdollisuuksia hakea palveluita ja ylläpitää sosiaalisia suhteita.

Tietoliikenneyhteyksien kehittäminen ja työn monipaikkaisuus vähentävät liikkumisen tarvetta ja kustannuksia. Maankäytön suunnittelun laatu ja lähiluonnon sekä kaupunkivihreän merkitys korostuvat, koska ihmiset viettävät yhä enemmän aikaa omassa lähiympäristössään. Suunnittelun merkitys korostuu myös eri liikkumismuotojen sujuvoittajana.

Liikenneyhteyksien nopeutuminen ja muuttuminen saattavat vähentää turvallisuuden tunnetta ja lisätä kiireen tuntua. Uudet teknologiat ja tietoliikennettä hyödyntävät laitteet ja palvelut saattavat syrjäyttää ihmisryhmiä palvelujen ulkopuolelle. Asuinalueiden laajenemisella ja liikenneverkon kehittämisellä on usein kielteisiä vaikutuksia luonnon- ja kulttuuriympäristöjen säilymiseen.

Hämeen ympäristön tilan ja toimenpiteiden vaikutusten seuranta

Ympäristön tilan ja toimenpiteiden vaikutuksia koskeva seuranta tehdään yhdessä maakuntaohjelman seurannan kanssa. Ilmaston ja ympäristön tilan seurannassa hyödynnetään laajalti tilasto- ja seurantatietoja sekä seurataan teemaan liittyviä ilmiöitä ja kokonaisuuksia.

Kanta-Hämeen maakunnallinen ilmastovahti kerää ja tekee näkyväksi maakunnan eri tahojen, esim. kuntien, kuntayhtymien, yhteisöjen, tekemän ilmastotyön. Ilmastovahdissa esitellään niitä toimenpiteitä, millä maakunnan toimijat edistävät ilmasto- ja ympäristötavoitteitaan.

Ilmastovahti mahdollistaa toimenpiteiden päivittämisen ja seuraamisen ilmasto- ja ympäristötyötä tekeville toimijoille sekä avaa työn näkyväksi maakunnan asukkaille ja muille kiinnostuneille. Se toimii myös maakunnan ilmastotavoitteiden ja maakunnallisen kiertotalouden tiekartan tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisen seurantavälineenä.

Liite 2: Ympäristöselostus

Hämeen ympäristön nykytilaa on arvioitu seuraavista näkökulmista:

- Luonto ja maaperä
- Metsät ja pellot
- Vedet
- Maisema ja kulttuuriympäristö
- Ilma ja melu

Luonto ja maaperä

Kanta-Häme sijaitsee eteläisten rannikkoseutujen ja Järvi-Suomen vaihettumisvyöhykkeellä, minkä vuoksi maakunnan luonnonolosuhteet ovat varsin monimuotoiset. Maakuntaa halkoo useita jääkauden loppuvaiheen aikana syntyneitä harjuksoja, joiden ikä vaihtelee 12 000–10 000 vuoteen. Harjut ovat muodostuneet kaakosta luoteeseen peräytyvän jään reunavyöhykkeessä sulamisvesivirtojen yhteyteen. Jääkauden vaikutukset ovat siis voimakkaasti havaittavissa maakunnassa. Maakunnan yleisin maalaji on moreeni, joka verhoaa isoja alueita vaihtelevan paksuisina kerroksina. Myös sora- ja hiekkamuodostumat sekä laajat savikot ovat yleisiä. Korkeusoloiltaan maakunta on melko tasainen. Alavimmat alueet löytyvät Vanajaveden ja Loimijoen laaksoista, korkeimmat taas Evon alueelta. Suoalueita maakunnassa on vähemmän kuin Suomessa keskimäärin. Kanta-Hämeen kokonaissuoala on noin 36 000 ha.

Maakunta kuuluu eteläboreaaliseen metsäkasvillisuusvyöhykkeeseen ja sen vuokkovyöhykkeeseen, jossa vallitseva metsätyyppi on lehtomainen kangas. Ekologisen verkoston kannalta merkittäviä luonnon ydinalueita Kanta-Hämeessä on noin 2 300 km² mikä on noin 40 % maakunnan kokonaispinta-alasta. Laadullisesti edustavia metsä-, suo- ja vesi- luonnon ydinalueita näistä on noin 1000 km².

Metsät ja pellot

Kanta-Hämeen maataloudelle tyypillistä on laaja-alainen kasvinviljely. Viljelykäytössä olevaa peltoalaa maakunnassa on noin 104 000 ha, joka on noin 18 % maakunnan kokonaispinta-alasta. Pellot eivät ole sijoittuneet tasaisesti maakuntaan, vaan maakunnassa on havaittavissa selkeitä peltokeskittymiä. Kanta-Hämeen pelloista suurin osa, noin 84 %, on maatalouden kannalta hyviä ja yhtenäisiä. Laajin yhtenäinen peltoalue on Lounais-Hämeessä Forssan, Humppilan, Jokioisten Ypäjän ja Tammelan kuntien alueella sijaitseva 29 838 hehtaarin suuruinen alue. Toiseksi suurin alue sijaitsee Janakkalan, Hausjärven ja Riihimäen kuntien alueella ja on kooltaan 13 750 ha. Maatalouden kannalta hyviä ja yhtenäisiä peltoalueita sijaitsee jokaisen hämäläisen taajaman ympärillä.

Ilmastonmuutos voi parhaimmillaan pidentää kasvukautta ja mahdollistaa viljelyn yhä pohjoisempana, mutta toisaalta vieraslajien ja kasvitautien tuhot voivat lisääntyä maataloudessa ja metsissä. Ilmaston lämpeneminen vaikuttaa jo nyt maatalouteen maakunnassamme. Sään ääri-ilmiöiden voimistuminen ja niiden vaihtelut, kuten tulvat, kuivuuskaudet, myrskyt ja niiden aiheuttamat haitat vaikuttavat välittömästi viljelyksiin ja aiheuttava ylimääräisiä toimenpiteitä. (mtk.fi/ilmasto)

Kasvihuonekaasuinventaarion ennakkotietojen mukaan maankäyttösektori (LULUCF) oli edelleen päästölähde vuonna 2023. Maankäyttösektorin nettonielu on pienentynyt vuodesta 2010 lähtien, ja maankäyttösektori muuttui nettopäästöksi vuonna 2018. Maankäyttösektorin muutosta nettonielusta päästöksi selittävät lisääntyneet hakkuut, turvemaametsien kasvaneet hiilidioksidipäästöt ja kivennäismaametsien maaperänielun hiipuminen. Maankäyttösektorin maankäyttöluokista myös metsämaa on muuttunut päästölähteeksi. Vuonna 2023 metsät olivat 1,12 Mt CO₂-ekv. suuruinen päästölähde. Puuston kasvu ylitti edelleen poistuman (hakkuut ja luonnonpoistuma) ja metsien puusto säilyi nieluna, mutta se ei enää riittänyt kattamaan metsien maaperän kasvaneita päästöjä.

Metsät ovat muuttuneet päästölähteeksi, koska:

- Puuston kokonaisbiomassan (lehdet, oksat, runko, juuristo) kasvu on pienentynyt.
- Hakkuut ovat kasvaneet. Puuston kasvusta noin 90 prosenttia kuluu hakkuisiin ja luonnonpoistumaan, 2010-luvun alussa vain reilut 70 prosenttia.
- Maaperän hiilidioksidipäästöt ovat kasvaneet ja kivennäismaiden hiilivaraston kasvu on pysähtynyt. Ilmaston lämpeneminen on lisännyt hajotusta ja elävästä puustosta on syntynyt vähemmän uutta kariketta.

Maankäyttösektorin päästöluokista vain puutuotteet olivat nielu vuonna 2023. Puutuotteiden nielu pieneni puolella vuodesta 2022. (Luonnonvarakeskus 2025) Ilmastonmuutos tuo vaikutuksia myös Suomen metsille. Hiilidioksidin lisääntyminen ilmakehässä ja keskilämpötilan nousu lisäävät puuston kasvua, mutta toisaalta myös metsätuhojen riski lisääntyy. Ilmastokestävällä metsänhoidolla voidaan varmistaa

metsien kyky sopeutua ilmastonmuutokseen sekä hillitä metsänhoidon valinnoilla ilmastonmuutosta.

Hämeen taimikoista valtaosa on kuusikoita, lehtipuutaimikoita on sen sijaan niukasti. Tuhoriskiä voidaan pienentää suosimalla sekametsiä ja kasvupaikalle sopivia puulajeja. Lähitulevaisuudessa suurimpia ilmaston lämpenemisestä ja sääolojen äärevöitymisestä johtuvia tuhoriskejä ovat juurikäävän leviäminen, lumi- ja tuulituhot sekä kirjanpainajatuhot. Puulajeista etenkin kuusen tuhoriskin katsotaan kasvavan tulevaisuudessa. (Hämeen metsäohjelma 2021–2025)

Luonnonhoidolla ja luonnon monimuotoisuudella on tärkeä rooli Kanta-Hämeen kestävässä metsätaloudessa. Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on myös metsien sopeutumiskyvyn varmistamista. Monimuotoisuuden turvaaminen vahvistaa metsien kykyä sopeutua ympäristön muutoksille ja vähentää esimerkiksi metsien haavoittuvuutta yksittäisille tuhohyönteislajeille. Monimuotoinen metsä on vastustuskykyinen tuhoja ja ilmastonmuutosta vastaan. Metsien ja puutuotteiden avulla voidaan hillitä ilmastonmuutosta. Hillinnässä olennaista on puuston tehokkaasta hiilensidonnasta huolehtiminen, kasvihuonekaasupäästöjen minimointi ja fossiilisten raaka-aineiden korvaaminen puupohjaisilla tuotteilla (metsakeskus.fi)

Vedet

Vedenhankinnan kannalta käyttökelpoisimmat pohjavesivarat sijaitsevat lajittuneissa sora- ja hiekkakerrostumissa, kuten harjuissa ja suurissa reunamuodostumissa. Hämeen pohja- vesivarat ovatkin runsaat. Pohjavesialueita on noin 250 kappaletta ja pohjavesi on yleensä laadultaan hyvää. Kanta-Hämeen maakunnan pinta-alasta on vesistöjen peitossa n. 9 prosenttia, eli noin 490 km². Järviä ja lampia on yhteensä noin 800 kappaletta, joissa on rantaviivaa yhteensä 2560 km. Kanta-Hämeen pintavedet kuuluvat pääosin Pohjanlahteen virtaavan Kokemäenjoen vesistöalueen latvaosiin, lisäksi pienemmät alueet purkavat Suomenlahteen purkavien Vantaanjoen vesistöalueen (mm. osa Riihimäen kaupungin vesistöistä), Mustijoen vesistöalueeseen (osa Hausjärven vesistöistä) sekä Karjaanjoen (Lopen eteläiset osat) ja Paimionjoen (Tammelan eteläiset osat) latvavesien kautta. Kokemäenjoen vesistöön purkautuvat vedet kulkevat kolmea pääreittiä myöden, jotka tapaavat toisensa Kokemäenjoen pääuomassa vasta Huittisten kohdalla, jossa Loimijoki ja Kokemäenjoen pääuoma yhdistyvät. Vanajan reitin ja Hauhon-Längelmäveden reittien vedet kohtaavat toisensa aikaisemmin, Vanajanselän pääaltaassa Valkeakosken alapuolella.

Suomen ja koko EU:n tavoitteena on vesien hyvä ekologinen tila. Hyvä ekologinen tila tarkoittaa, että kalojen, pohjaeläinten, vesikasvien sekä päälly- ja planktonlevien esiintymisessä ja lajistossa on korkeintaan vähäisiä ihmisen toiminnasta aiheutuvia muutoksia. Tyydyttävässä, välttävässä ja huonossa tilassa olevat vesistöt tulee lain mukaan saada hyvään tilaan viimeistään vuoteen 2027 mennessä. Kanta-Hämeessä erinomaisia tai hyviä järviä on 58 prosenttia luokiteltujen järvien kokonaispinta-alasta. Vesistöjen tilassa on merkittäviä alueellisia eroja, riippuen järvien ja jokien sijainnista sekä niiden historiasta ja nykyisestä valuma-alueen maankäytöstä ja asutuksesta.

Kanta-Hämeen vesistöjen tilassa on tyypillistä se, että vesistöreittien latvaosista vedet lähtevät laadultaan erinomaisina tai hyvinä, mutta heikkenevät alavirtaan tultaessa tyydyttävään tai jopa välttävään tilaan. Heikoimmassa kunnossa olevat vedet sijaitsevat pääosin maatalousvaltaisilla alueilla sekä suurimpien asutuskeskusten lähetyvillä. Pintavesien tilaa heikentävät mm. hajakuormitus, yhdyskuntajätevedet

sekä vesistöjen perkaushistoria ja vaellusesteet. Ravinnekuormituksen vaikutukset näkyvät monissa vesistöissä mm. leväongelmina, happikatona, vesikasvillisuuden runsastumisena ja kalakantojen muuttumisena. Jokivedet ovat kokonaisuudessaan selvästi heikommassa tilassa kuin järvet, Jokivesistä hyvässä tilassa ovat mm. Hämeenlinnan Renkajoki ja Lopen Kaartjoki. Suurista vesistöalueista Hauhon reitin vedet ovat keskimääräisesti laadultaan parhaimmat, Loimijoen suunnalla sekä Vanajanreitin alaosissa on runsaasti ekologiselta tilaltaan tyydyttäviä-välttäviä vesiä.

Pintavesiin ilmastonmuuton vaikuttaa erityisesti sadannan lisääntymisen kautta. Vesistötulvien todennäköisyys kasvaa ja sateiden huuhtomat maa-ainekset lisäävät ravinteita vesistöissä. Vesistöjen lämpeneminen ja talvisen jääpeitteen puuttuminen saattavat haitata kalakantojen säilymistä ja lisääntymistä.

Maisema ja kulttuuriympäristö

Hämäläinen kulttuuriympäristö kattaa kaikki ihmistoiminnan aikakerrokset ja on sisällöltään monipuolinen ja monimuotoinen. Sille on kautta aikain ollut ominaista vahva yhteys luontoon ja maisemaan. Kulttuuriympäristön kehitys on alkanut heti viimeisimmän jääkauden jälkeen ihmisen asuttaessa jään ja veden alta vapautuneen maan. Täysin koskematonta luonnonmaisemaa Hämeessä on melko vähän. Viljelyyn sopiva maa on lähes kokonaisuudessaan peltoina, ja asutus on kehittynyt jo kauan sitten vakiintuneille sijoille, missä olosuhteet ovat olleet ihmisasutukselle edullisimmat. Metsäisiksi ovat jääneet maaperältään karut ja vaikeasti muokattavat ylänköalueet. Hämäläisen kulttuuriympäristön merkittävimmät tihentymät sijaitsevat suurten vesireittien varrella. Vesireittien lisäksi kulttuuriympäristön tihentymiin ovat vaikuttaneet useat vanhat, usein harjuja seurailevat maakulkureitit sekä paikalliset luonnon tarjoamat olosuhteet kulloisenkin ajan ihmisen elinkeinoille ja muulle elämäntavoille.

Hämäläisen kulttuuriympäristön maakunnallisia erityispiirteitä voidaan hahmottaa seuraavasti:

- Kulttuuriympäristö kokonaisuutena: vahva suhde luontoon, pitkä ajallinen kerroksisuus, arvojen päällekkäisyys, liikenneyhteyksien vaikutus, seudulliset vaihtelut
- Maisema: maisemakuvan monipuolisuus maisematyypeittäin, harvaan asutut metsäiset ylänköalueet, asutut vesistöihin tukeutuvat laaksot, viljely- ja vesistömaisemat ja niiden yhdistelmät, harjut maisemakuvassa
- Arkeologinen kulttuuriperintö: rautakauden näyttävät muinaisjäännökset (linnavuoret, kuppikivet, miekanhiontakivet), kivikautisen asutuksen tihentymät
- Rakennettu kulttuuriperintö: keskiajan monumentit (linna, kirkot, tiestö), hyvin säilyneet vanhat kylät, kartanokulttuuri, liikenteeseen liittyvä rakentaminen (rautatiearkkitehtuuri), maanpuolustuksen ja julkishallinnon rakentaminen, tiilirakentaminen, pikkukaupunkikulttuuri
- Perinnemaisemat: katajakedot, metsälaitumet

Ilma ja melu

Ilmanlaatu on poikkeustilanteita lukuun ottamatta terveellisen elinympäristön vaatimusten mukainen. Erityisesti kaupunkialueilla ilmanlaatuun keskeisimmin vaikuttavat tieliikenteen päästöt ja katupöly. Ilmansuojelutoimenpiteet ovat

vähentäneet teollisuuden ja energiantuotannon päästöjä ilmaan, mutta samalla liikenteen suhteellinen osuus ilman pilaajana on lisääntynyt.

Ympäristömelu vaivaa huomattavaa osaa suomalaisten asuinympäristöistä. Noin 15 prosenttia suomalaisista asuu alueilla, joilla ympäristömelun ohjearvot ylittyvät. Melu heikentää asukkaiden hyvinvointia, vähentää asuinalueiden viihtyisyyttä ja alentaa asuntojen arvoa. Noin 85 prosenttia ohjearvot ylittävästä melualtistuksesta johtuu tieliikenteestä. Todella hiljaisia alueita löytyy vain kaukana asutuskeskuksista. Kanta-Hämeestä luonnonrauha-alueita vielä löytyy, mutta ne eivät säily ilman hiljaisuutta suojelevia toimenpiteitä. (ymparisto.fi)

LIITE 3 Älykkään sopeutumisen toimet

Älykäs sopeutuminen meillä Kanta-Hämeessä tarkoittaa sitä, että palvelut, asuminen ja arjen rakenteet mukautetaan väestömme vähenemiseen ja muutuvaan kysyntään niin, että elämänlaatu ja toimivuus säilyvät. Samalla etsimme uusia vetovoimatekijöitä ja suuntaamme kehittämistä niihin osiin maakuntaa, joissa muutos on suurin.

Sopeutuminen maan sisäiseen kilpailuun asukkaista

- 1. Maahanmuutto on Kanta-Hämeelle keskeinen mahdollisuus.** Työ- ja opiskeluperusteinen maahanmuutto vahvistaa maakuntamme osaamista ja väestöpohjaa. Kansainvälisten opiskelijoiden ja työntekijöiden pysyvä kiinnittyminen edellyttää sujuvaa arkea, työllistymisen polkuja ja yhteisöllisyyttä, jota rakennetaan oppilaitosten, yritysten, kuntien ja järjestöjen yhteistyöllä.
- 2. Vetovoimaa vahvistetaan arjen sujuvuudella ja elämisen mahdollisuuksilla.** Maakuntamme saavutettavuus, turvallinen arki, perheystävällisyys ja luonnonläheisyys tarjoavat hyvät edellytykset houkutella uusia asukkaita. Pääradan yhteydet ja asumisen kohtuulliset kustannukset vahvistavat maakunnan asemaa vaihtoehtona suurille keskuksille. Monipaikkaisuuden, etätyön ja liikkuvien elämäntapojen yleistyessä korostuu kyky tarjota tilaa, väljyyttä ja toimivaa arkea.
- 3. Pehmeä vetovoima on osa maakuntamme identiteettiä.** Luonto, kulttuuri, yhteisöllisyys ja turvallisuus ovat Kanta-Hämeen kilpailuetuja. Näitä arvoja voimme vahvistaa osana maakunnan viestintää, kehittämistä ja brändityötä. Matkailussa yhdistyvät kovat ja pehmeät vetovoimatekijät: se tuo mitattavaa taloudellista hyötyä, mutta rakentuu elämyksille ja identiteetille. Kanta-Hämeen matkailupotentiaali on toistaiseksi osin hyödyntämättä, ja sen vahvistaminen tukee alueemme elinkeinoelämän monipuolistumista ja tunnettuutta.

Sopeutuminen väestön vähenemiseen

- 2. Tiedolla johtaminen tukee sopeutumista.** Kanta-Hämeessä väestökehitystä seurataan systemaattisesti, ja ennakointitietoa voidaan hyödyntää palveluverkon, kouluverkon ja asuntotarjonnan suunnittelussa sekä liikennematkaisuissa ja elinympäristön kehittämisessä. Tilannekuva tarjoaa kunnille ja muille maakunnan toimijoille välineitä suunnitteluun ja priorisointiin. Tietopohjan avulla voidaan tunnistaa muutostarpeita ja tukea rakennemuutokseen vastaamista.

3. **Maaseudun sopeutumiskyky rakentuu paikallisten yhteisöjen varaan.** Kanta-Hämeessä maaseudun elinvoimaa voidaan vahvistaa tukemalla kylälähtöisiä kehittämiskokeiluja ja kytkemällä maaseutu osaksi huoltovarmuutta, luonnonvarataloutta ja monipuolistuvaa elinkeinorakennetta. Kylätoimijat, yhdistykset ja muu kolmas sektori ovat tärkeässä roolissa arjen ratkaisujen, palvelujen ja yhteisöllisyyden ylläpidossa. Näiden toimijoiden edellytyksiä pyritään vahvistamaan osana alueellista kehittämistyötä.
4. **Sopeutuminen edellyttää yhteistä suuntaa ja toimivia rakenteita.** Väestörakenteen muutos ei ole vain yksittäisten kuntien kysymys, vaan koko Kanta-Hämeen yhteinen haaste. Sopeutuminen voidaan tukea pitkäjänteisellä yhteistyöllä, joka perustuu pysyviin foorumeihin ja rakenteisiin. Kuntien, hyvinvointialueen, oppilaitosten, elinkeinoelämän ja järjestöjen välinen vuoropuhelu tarvitsee jatkuvuutta. Täytyy myös hyväksyä se, että maakunnan sisällä tulee olemaan erilaisia kehityskulkuja.

LIITE 4 Kestävän kasvun Häme 2022–2025- maakuntaohjelman arviointi

Kestävän kasvun Häme 2022–2025-maakuntaohjelman arviointi toteutettiin Kanta-Hämeen, Päijät-Hämeen, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakuntien vertaisarviointina syksyllä 2024. Prosessin fasilitoinnista vastasi Owl Group Oy.

Kanta-Hämeen maakuntaohjelmaa pidettiin selkeänä ja johdonmukaisena asiakirjana, jonka tavoitteet pohjautuvat hyvin maakunnan tarpeisiin. Ohjelman rakenne, me-muotoinen kirjoitustapa, tilastollinen seuranta sekä Häme-portfolion hyödyntäminen saivat kiitosta. Älykkään erikoistumisen strategian integrointi lisäsi ohjelman selkeyttä, vaikka vaikeutti sen erillistä arviointia.

Kansainvälisten yhteyksien ja EU-kytkentöjen vahvistuminen nähtiin merkittävänä vaikutuksena. Rahoitusta on onnistuneesti kohdennettu innovaatiotoimintaan ja TKI-panostuksiin, ja ohjelman vaikutuksia on tarkasteltu läpinäkyvästi – myös mahdollisten haittojen osalta.

Arvioinnin mukaan ohjelmassa ei riittävästi perusteltu keskeisiä valintoja, kuten tutkimus- ja kehittämistoiminnan painottamista. Ihmislähtöisyyden ja hyvinvoinnin näkökulma jäi vähälle huomiolle. Ennakointitiedon ja skenaariotyön rooli ei hahmottunut selkeästi.

Osallistamisprosessia ei kuvattu riittävästi, ja ohjelman yhteydet muihin strategioihin, kansallisiin verkostoihin ja alueelliseen suunnitteluun jäivät hajanaisiksi. Vaikka hankeseuranta toimi hyvin, tavoitteiden ja vaikutusten seurantamenetelmät eivät nousseet ohjelmassa esiin selkeästi.

LIITE 5 Maakuntaohjelman sanasto

Biodiversiteetti, eli luonnon monimuotoisuus, tarkoittaa kaikkea elämää maapallolla: lajien monimuotoisuutta, lajien sisäistä perinnöllistä vaihtelua ja ekosysteemien monimuotoisuutta. Se on elämän perusta ja elintärkeää ihmisten hyvinvoinnille sekä planeetan terveydelle

Ilmastokestävyys tarkoittaa tietoista ja ennakoivaa kykyä sopeutua ilmastonmuutokseen, toimia joustavasti häiriötilanteissa sekä toipua ja kehittyä niiden jälkeen.

Ilmastoriski tarkoittaa ilmastonmuutoksen suorista tai välillisistä vaikutuksista aiheutuvia riskejä yritysten liiketoiminnalle sekä yhteiskunnalle laajemmin. Suora vaikutus on esimerkiksi sääilmiöistä johtuva kuivuus ja välillisiä vaikutuksia esimerkiksi kuivuudesta johtuva viljasatojen heikentyminen ja siitä seuraava ruoan hinnan nousu

Luonnonrauha-alue on alue, jolla luonnon äänet ovat hallitsevia alueen äänimaisemassa, ja alueella on mahdollisuus nauttia luonnon äänistä ja kokea luonnon rauhaa ja luonnossa hiljentymistä. Ihmisen toiminnasta aiheutuvat äänet ovat satunnaisia ja vähäisiä.

Maankäyttösektori (LULUCF) tarkoittaa maankäyttöä, maankäytön muutoksia ja metsätaloutta (Land Use, Land-Use Change and Forestry). Se on osa kasvihuonekaasuinventaariota ja EU:n ilmastotavoitteita, ja siihen sisältyy hiilidioksidin (CO₂), metaanin (CH₄) ja dityppioksidin (N₂O) päästöt ja nielu.

NUTS- aluejaolla tarkoitetaan Euroopan unionin alueluokitusjärjestelmästä muodostettuja tilastollisia alueyksiköitä. Suomen NUTS 2012-aluejako muodostuu seuraavasti:

NUTS 1 -taso – Manner-Suomi ja Ahvenanmaa

NUTS 2 -taso – Suuralueet, 5 kappaletta

NUTS 3 -taso – Maakunnat, 19 kappaletta

NUTS 2- tasolla Kanta-Häme kuuluu Etelä-Suomen suuralueeseen yhdessä Varsinais-Suomen, Päijät-Hämeen, Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan kanssa.

RUN-Eurooppa (RUN EU) -verkoston yliopistojen tavoitteena on kehittää yhdessä korkealaatuista, tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaavaa koulutusta ja tutkimusta. Kanta-Hämeestä verkostossa on mukana Hämeen Ammattikorkeakoulu.

TKI tarkoittaa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa. Se on laaja-alainen käsite, joka kattaa kaikenlaisen toiminnan, jossa pyritään luomaan uutta tietoa ja uusia ratkaisuja, parantamaan olemassa olevia tuotteita ja palveluita sekä kehittämään uusia toimintamalleja